

VSO & PRO THEATER EDUCATIE

**in deze
vrachtwagen
zit een theater**

**Een ontwerponderzoek naar
vormen van theatereducatie die
leerlingen in het VSO en PrO onderwijs
optimaal meenemen in theaterbezoek
in de truck van Theater Sonnevank
en Theater Oostpool**

Publicatie onderzoek en uitkomsten Nadieh Graumans-Tigchelaar & Susan Waanders 2025
Dit onderzoek is in 2023-2024 uitgevoerd binnen de Rijnbrink Labs, geïnitieerd door Rijnbrink en
mede mogelijk gemaakt door het Fonds voor Cultuur Participatie en de Provincie Overijssel (CmK).

colofon

VSO & PrO Theatereducatie

Publicatie onderzoek en uitkomsten
Vastgesteld op 6 juni 2025 te Enschede

Dit onderzoek is in 2023-2024 uitgevoerd binnen
de Rijnbrink Labs, geïnitieerd door Rijnbrink en
mede mogelijk gemaakt door het Fonds voor Cultuur
Participatie en de Provincie Overijssel (Cmk).

Stichting Theater Sonnevanck

Walstraat 2-B
7511 GH Enschede, Nederland
t (053) 43 154 00
sonnevanck.nl
KvK 41030339

Redactie

Nadieh Graumans-Tigchelaar
Susan Waanders

Grafisch ontwerp Erik Ten Dam

SAMENVATTING	4
PARTNERS	6
ACHTERGROND	8
INFORMATIE	8
De doelgroepen: jongeren, VSO en PrO	9
Werkwijze en ontwikkeling (truck)voorstellingen	12
Beschrijving truckvoorstellingen in dit onderzoek	14
ONDERZOEKSMETHODE	16
Aanleiding en onderzoeksvraag	17
Methode en onderzoeksfases	17
Onderzoeksinstrumenten	18
Onderzoek in cijfers	18
Onderzoeksaanpak	19
OBSERVATIES & RESULTATEN	20
CONCLUSIE	32
KENNISOVERDRACHT & IMPLEMENTATIE	34
DANKWOORD & BRONVERMELDING	36

SAMENVATTING

De truckvoorstellingen van Theater Sonnevanck en Theater Oostpool worden steeds vaker aangevraagd door scholen in het Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO) en het Praktijkonderwijs (PrO). De leerlingen in deze scholen hebben vaak moeite met concentratie, reageren sneller op prikkels en leren liever praktisch dan theoretisch. Dit onderzoek richt zich op het verbeteren van de educatie rondom de voorstellingen om de drempel voor theaterbezoek te verlagen, zonder de spanning en uitdaging van de voorstelling weg te nemen. De onderzoeksvraag luidt:

Welke vorm van educatie is een toegevoegde waarde bij de truckvoorstellingen van Theater Oostpool en Theater Sonnevanck voor VSO en PrO scholen?

In het onderzoek werd de volledige theaterervaring meegenomen: de voorbereiding, de voorstelling zelf en de verwerking achteraf. Het onderzoek werd uitgevoerd als een ontwerponderzoek en bestond uit zes fases, waarin educatiematerialen werden geëvalueerd en aangepast.

Ervaringen van leerkrachten en vakdocenten werden verzameld via enquêtes en gesprekken, hierin werden indirect ook de reacties van leerlingen meegenomen. Dit onderzoek heeft waardevolle praktische inzichten opgeleverd over theatereducatie voor VSO en PrO scholen. Belangrijke verbeteringen voor de voorbereiding voor leerlingen zijn bijvoorbeeld visuele voorbereiding op de voorstelling, uitleg over theatrale elementen zoals licht en muziek en interactieve opdrachten waarbij leerlingen zelf nadenken over het thema. Hierdoor voelen zij zich beter voorbereid zonder dat hun inhoudelijke beleving en verbeelding tijdens de voorstelling verloren gaat.

De belangrijkste conclusie is dat kunsteducatie goed mogelijk is voor deze doelgroepen, mits de vakdocenten een open en flexibele houding hebben, inspelen op het moment en actief samenwerken met zowel leerlingen als leerkrachten.

De vakdocenten worden goed voorbereid door middel van uitgebreide instructies bij de lessen die ze gaan geven. Daarnaast worden ook de acteurs beter voorbereid op het spelen van de voorstellingen voor VSO- en PrO-publiek, zodat zij de reacties van de doelgroep beter begrijpen en hierop kunnen inspelen. Ook de betrokkenheid van de leerkrachten speelt een grote rol: wanneer zij het belang van theaterbezoek zien en actief deelnemen, zijn leerlingen meer gemotiveerd en tonen zij een grotere inzet.

Al tijdens het onderzoek groeide het aantal VSO en PrO klassen dat de voorstellingen in de theatertruck bezocht. De medewerkers merkten dat zij de vragen van de scholen beter konden beantwoorden en begrepen waar de drempels voor het theaterbezoek voor de scholen lagen. Zo hebben alleen al tijdens dit onderzoek 125 leerkrachten actief deelgenomen en bereikten de drie voorstellingen meer dan 1500 leerlingen in het VSO en PrO onderwijs, gemiddeld 12 leerlingen per klas.

Om de opgedane kennis te borgen, worden de inzichten gedeeld via deze publicatie, werksessies voor medewerkers van Theater Oostpool en Theater Sonnevanck en het, te ontwikkelen, (Perspectieven Blik) dat als educatiemateriaal wordt aangeboden. Hiermee wordt theaterbezoek voor VSO en PrO scholen toegankelijker en krijgen alle betrokkenen handvatten om de theaterervaring optimaal te begeleiden.

PARTNERS

In dit ontwerponderzoek zijn de educatieve programma's bij de truckvoorstellingen van Theater Sonnevanck en Theater Oostpool in de seizoenen '23/'24 en '24/'25 in verschillende fases onder de loep genomen en al onderzoekende doorontwikkeld. Binnen het onderzoek wordt met verschillende scholen gewerkt die in meer of mindere mate educatie afnemen maar in ieder geval de truckvoorstellingen bezoeken en dit bezoek voorbereiden.

Alle meewerkende VSO en PrO scholen hebben een regiofunctie, dit betekent dat de leerlingen uit alle omliggende dorpen en steden naar de school toekomen voor gespecialiseerd onderwijs. Binnen het VSO worden docenten vaak als leerkracht aangeduid. In deze publicatie houden we het begrip leerkracht aan, zodat tekstueel gezien duidelijk is wanneer we over de leerkracht of de (kunst)vakdocent schrijven.

Partners in dit onderzoek zijn:

Omnis college (Almelo)

- diplomagericht onderwijs (vmbo) / 12 tot 18 jaar
- valt onder VSO – cluster 4
- de intern cultuur coördinatoren is onze vaste contactpersonen

Neon college (Enschede)

- diplomagericht vmbo-onderwijs op drie niveaus (bbl/kbl/tl) / 12 tot 18 jaar
- valt onder VSO – cluster 4
- de drie interne cultuur coördinatoren zijn onze vaste contactpersoon

Praktijkschool Vlierstraat (Enschede)

- competentie gericht onderwijs: praktisch, leren door te doen / 12 tot 18 jaar
- valt onder VO – praktijk
- de interne cultuur coördinator is onze vaste contactpersoon

Aan het begin van het onderzoek was al duidelijk dat er meer geïnteresseerde VSO scholen waren. We hebben daarom sommige enquêtes ook gedeeld met andere VSO scholen die de truckvoorstellingen hebben geboekt. Van deze scholen worden ook data meegenomen in het onderzoek: VSO Mariëndael (Arnhem), SGM De Brouwerij (Oosterbeek), VSO Deventer (Deventer).

We werkten samen met negen freelance kunstvakdocenten die zelf een intrinsieke motivatie hebben om actief aan de slag te gaan met VSO en PrO onderwijs. Naast de ervaringen van de kunstvakdocenten en leerkrachten hebben we tijdens de verschillende producties ook met de betrokken technici en acteurs gesproken over het contact dat zij hadden met het VSO en PrO onderwijs.

ACHTERGROND INFORMATIE

In dit hoofdstuk beschrijven we de informatie die je nodig hebt om een beeld te vormen van de doelgroep VSO en PrO onderwijs. Daarnaast beschrijven we de werkwijze die Theater Sonnevanck en Theater Oostpool aanhouden om truckvoorstellingen te ontwikkelen voor jongeren vanaf 12 jaar. Ook vind je hier informatie over de voorstellingen die in dit onderzoek werden ingezet: Supertramp 12+, Geldezels 14+ en Zender 12+.

DE DOELGROEPEN: JONGEREN, VSO EN PRO

De voorstellingen in de theatertruck worden specifiek gemaakt voor jongeren en gesplitst over twee groepen: 12+ en 14+. Sonnevanck en Oostpool spelen met hun voorstellingen in op de onderwerpen die jongeren aanspreken, dit kan voor een 12-jarige die net op de middelbare school zit heel anders zijn dan voor een 15-jarige die al bijna examen gaat doen. In dit onderzoek gaan we uit van jongeren in de leeftijd van 12 tot 18 jaar die de voorstelling met hun klas, binnen schooltijd, bezoeken.

Jongeren

Het Nederlands Jeugd Instituut (NJI) geeft een goede beschrijving van de algemene ontwikkeling in de puberteit. Zij benoemen dat de puberteit een periode is waarin jongeren zelfstandiger worden en hun eigen identiteit ontwikkelen. Ze kunnen emotioneel reageren, moeite hebben met plannen en zich sterk richten op leeftijdsgenoten. Dit gedrag is normaal en hoort bij de hersenontwikkeling en hormonale veranderingen in deze fase. Tijdens de puberteit zoeken jongeren naar hun plek in de wereld, hierbij experimenteren zij met hun identiteit door middel van kleding, muziek en taal. Ze worden beïnvloed door vrienden en rolmodellen op sociale media. Dit kan inspireren maar ook onzeker maken. Tegelijkertijd nemen ze meer afstand van hun ouders, wat leidt tot discussies en conflicten. Vrijheid om te experimenteren is belangrijk, maar binnen veilige kaders. Ook op school kunnen uitdagingen ontstaan, zoals spijbelen of conflicten.

In de informatie die Sonnevanck en Oostpool in gesprek met theatermakers en acteurs delen wordt ook ingegaan op de verwachtingen die acteurs kunnen hebben van jongeren die de voorstelling bezoeken. Zo wordt benoemd dat veel jongeren nog niet gewend zijn om naar het theater te gaan. Daarbij speelt er vaak veel in de klas. Niet iedereen kan met elkaar overweg én het

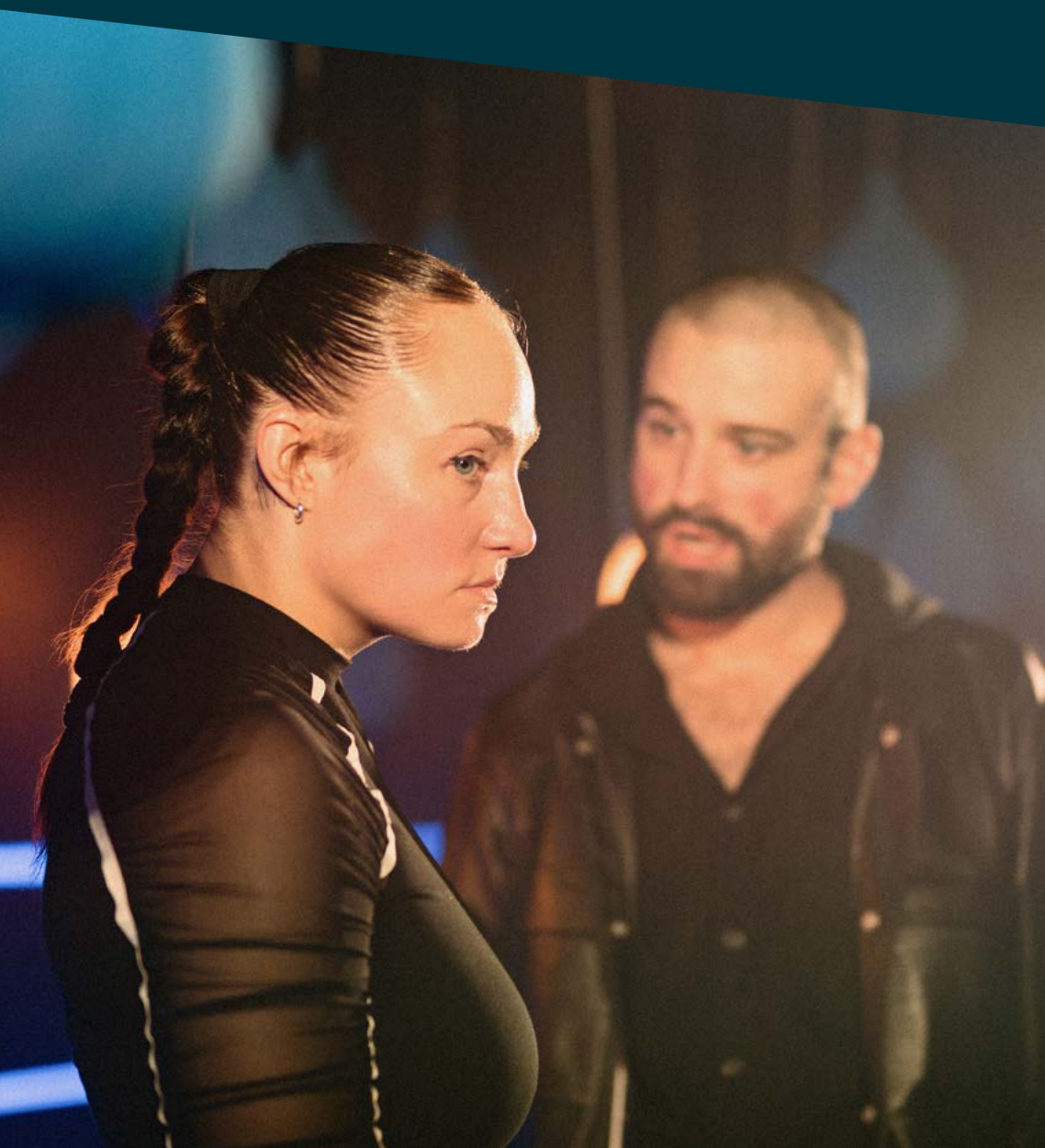
bezoek aan de voorstelling is niet een activiteit die de jongeren zelf hebben gekozen. Het kan daarom best spannend zijn om zo dicht bij elkaar in een kleine ruimte te zitten. Veel jongeren zijn in de truck bezig met: naast wie zit ik? Wie zitten er voor mij? Wat vind ik van diegene? Wat denkt de rest van de groep daarvan? Hoe ruik ik? Heb ik zo een toets? Heb ik veel huiswerk? Voor leerlingen gebeurt er ongelooflijk veel voorafgaand en tijdens de voorstelling dat niks met de voorstelling zelf te maken heeft. Hierdoor kunnen ze reacties en gedrag vertonen die niet passend zijn. Deze zijn niet persoonlijk richting de acteurs of de voorstelling bedoeld, maar zijn eerder uitingen van ongemak.

Naast de puberteit die alle jongeren meemaken, beschikken jongeren in het VSO en PrO onderwijs over een leer- of taalachterstand, of een mentale- of lichamelijke beperking.

Voortgezet Speciaal Onderwijs (VSO)

Het voortgezet speciaal onderwijs (VSO) is bedoeld voor leerlingen van 12 jaar en ouder die specialistische ondersteuning nodig hebben die het reguliere onderwijs niet kan bieden. Leerlingen kunnen op het VSO blijven tot en met het schooljaar waarin ze 20 jaar worden (Rijks-overheid). Het VSO is onderverdeeld in vier clusters, elk gericht op een specifieke doelgroep:

- Cluster 1: leerlingen met een visuele beperking.
- Cluster 2: leerlingen met een auditieve beperking of ernstige spraak-taalproblemen.
- Cluster 3: leerlingen met een lichamelijke of verstandelijke beperking en langdurig zieke leerlingen.
- Cluster 4: leerlingen met psychische stoornissen en gedragsproblemen.

Hierbij komt het voor dat leerlingen een meervoudige beperking hebben en daardoor onder verschillende clusters vallen. In dat geval wordt individueel bekeken welk type onderwijs het beste aansluit. Binnen het VSO bestaan drie uitstroombrofielen die aansluiten bij de mogelijkheden en behoeften van de leerlingen:

- **Diplomagericht:** gericht op het behalen van een diploma in het vmbo, havo of vwo, met als doel doorstroming naar vervolgoopleidingen.
- **Arbeidsmarktgericht:** voorbereiding op directe toetreding tot de arbeidsmarkt, waarbij de nadruk ligt op het ontwikkelen van beroeps- en arbeidsvaardigheden.
- **Dagbesteding:** gericht op leerlingen die na het VSO deelnemen aan vormen van dagactiviteiten, zoals een zorgboerderij of instelling voor dagbesteding.

Voor toelating tot het VSO is een toelaatbaarheidsverklaring (TLV) nodig, die wordt afgegeven door het samenwerkingsverband passend onderwijs. Bij cluster 1 en 2 scholen bepaalt de school zelf of een leerling in aanmerking komt voor plaatsing (Rijksoverheid). VSO scholen beschrijven voor iedere leerling een ontwikkelperspectief. Zo wordt gekeken naar welke uitstroombrofing de leerling toe werkt en op welke manier de ondersteuning daarvan wordt ingericht. In gesprek met ouders en leerling wordt het perspectief ieder jaar geëvalueerd en eventueel aangepast (Ouders & Onderwijs). Het VSO verzorgt op deze manier onderwijs op maat met als doel om leerlingen optimaal voor te bereiden op een passende plek in de samenleving.

De VSO scholen in dit onderzoek vallen onder cluster 4 waarbij de ene school zich richt op 'psychiatrische problematiek, zoals een stoornis in het autistisch spectrum of een angststoornis' en de ander onderwijs biedt 'voor leerlingen die een intensievere gedragsaansturing nodig hebben dan een reguliere VMBO-school kan bieden'. In beide gevallen is het doel van de school dat leerlingen een vmbo-diploma halen (basis, kader of theoretische leerweg).

Praktijkonderwijs (PrO)

Het praktijkonderwijs (PrO) is een vorm van voortgezet onderwijs gericht op leerlingen van 12 tot 18 jaar die makkelijker leren door praktische ervaring dan door theoretische benaderingen. Het PrO valt onder het reguliere voortgezet onderwijs, werkt aan dezelfde competenties en leerdoelen en is diplomagericht. Het doel is dat de leerlingen na school zelfstandig kunnen werken in de maatschappij, of doorstuderen aan het mbo. Voor toelating tot het praktijkonderwijs is een toelaatbaarheidsverklaring (TLV) nodig van het samenwerkingsverband passend onderwijs (net als bij VSO). Deze wordt aangevraagd door de school, vaak in samenwerking met de basisschool. Lan-

delijke toelatingscriteria hiervoor zijn een IQ tussen 55 en 80 en een leerachterstand van drie jaar of meer op minimaal twee domeinen, zoals inzichtelijk rekenen of begrijpend lezen (Rijksoverheid, Sectorraad Praktijkonderwijs, Ouders & Onderwijs).

In het PrO wordt gewerkt in kleine klassen en wordt per leerling een individueel leertraject opgesteld in een persoonlijk ontwikkelingsplan. De school stelt een leerroute samen met de leerling en diens ouders of verzorgers. Vaak wordt er gebruik gemaakt van thema's zoals wonen, werken, burgerschap, leren en vrije tijd. De leerlingen krijgen les in een combinatie van theorievakken zoals Nederlands, rekenen/wiskunde en Engels en praktijkgerichte vakken binnen bijvoorbeeld techniek, horeca, zorg en welzijn of groenvoorziening. Ook wordt er actief gewerkt aan persoonlijke ontwikkeling en zelfredzaamheid, zo leren jongeren vaardigheden als koken, klussen in huis en zelfstandig reizen (Rijksoverheid, Ouders & Onderwijs).

In het PrO zijn stages een belangrijk deel van het onderwijs in de bovenbouw. Zo doen leerlingen praktijkervaring op in echte werkomgevingen. Tijdens deze stages kunnen zij certificaten en praktijkverklaringen behalen. Sinds 2022 ontvangen leerlingen bij afronding van het praktijkonderwijs een schooldiploma en een portfolio met behaalde resultaten. Na het PrO gaan veel leerlingen direct aan het werk, de school helpt hen een passende baan te vinden. Ruim de helft van de leerlingen kiest voor een vervolgoopleiding binnen het mbo. Scholen bieden nazorg en begeleiding om een soepele overgang naar werk of opleiding te stimuleren (Sectorraad praktijkonderwijs).

De truckvoorstellingen

Samen met Theater Oostpool uit Arnhem maakt Theater Sonnevanck sinds 2013 ieder jaar 2 voorstellingen, één voor jongeren vanaf 12 jaar en één voor jongeren vanaf 14 jaar. De voorstellingen spelen in een tot theater omgebouwde vrachtwagentrailer: de theatertruckvoorstellingen. De truck rijdt naar een middelbare school en parkeert op het schoolplein zodat het publiek vanuit de klas in de theatertruck kan gaan zitten en de voorstelling eenvoudig in het schoolrooster past. De theatertruck biedt plaats biedt plaats aan 85 bezoekers. Hierin kan het klimaat perfect afgestemd worden op de buitentemperatuur en het aantal bezoekers in de truck. Voor het VSO en PrO onderwijs wordt in overleg met de school bepaald welk publieksaantal per voorstelling prettig is, zo hebben leerlingen meer ruimte in de truck. Daarbij wordt de prijs van de truckvoorstellingen op dit aantal aangepast.

De missie van de gezelschappen is om sterke, urgente, mooie, rakende voorstellingen naar deze jongeren te brengen zodat ook zij theater leren kennen. De coproducties van Sonnevanck en Oostpool zijn een groot succes. De voorstellingen Bromance (2016), Princess

(2018) en Supertramp (2024) wonnen de Gouden Krekel voor meest indrukwekkende jeugdtheaterproductie, de belangrijkste prijs in het jeugdtheater. Hard Candy (2013), GTA5 (2015), Pretpark(2017) en It's my mouth I can say what I want to (2017) ontvingen een Zilveren Krekel.

Maatschappelijke betekenis

Theater Oostpool maakt naast de truckvoorstellingen ook voorstellingen voor volwassenen. Theater Sonnevanck maakt muziektheater voor kinderen vanaf vier jaar. De voorstellingen dragen bij aan de groei van kinderen en jongeren tot ruimdenkende volwassenen. Sonnevanck

probeert zo polarisatie in de maatschappij te verkleinen en daagt het publiek uit om op een meerdubidige manier naar de wereld te kijken. De voorstellingen tonen maatschappelijke thematieken zoals economische verschillen, (sociale) veiligheid en vraagstukken rondom verantwoordelijkheid voor elkaar en de toekomst. De voorstellingen en het educatieve materiaal daarbij stimuleert het gesprek daarover, zowel binnen de klas als binnen het gezin. Het doel is dat toeschouwers zich herkennen in de thema's, ervaren dat zij niet alleen zijn en de mogelijkheid van verandering zien.

Theater Sonnevanck maakt avontuurlijk muziektheater over de wereld van vandaag. Toegankelijk en kleurrijk, vol humor en livemuziek. De voorstellingen voor kinderen, jongeren, hun familie en vrienden worden gespeeld in theaters, in speellokale van basisscholen en op schoolpleinen van middelbare scholen in de theatertruck. Het gezelschap is maakt theater voor iedereen vanaf 4 jaar en is één van de grote jeugdtheatergezelschappen van Nederland, behorend tot de Culturele Basisinfrastructuur. Sinds 2021 is Daniel van Klaveren artistiek directeur van Theater Sonnevanck.

**theater
oostpool**

Theater Oostpool neemt je mee in wat de wereld nu bezighoudt. Hun verhalen zijn jong en vurig, maar ook persoonlijk en grappig. Het gezelschap kiest voor een verscheidenheid aan achtergronden en culturen. Theater is voor iedereen. Oostpools slogan: Kom kijken, we hebben geen tijd te verliezen. Theater Oostpool is één van de grote theatergezelschappen behorend tot de Culturele Basisinfrastructuur en maakt theater voor volwassenen en jongeren. Sinds 2021 is Daria Bukvić artistiek directeur van Theater Oostpool.

WERKWIJZE EN ONTWIKKELING (TRUCK)VOORSTELLINGEN

Zoals beschreven maakt Theater Sonnevanck niet alleen truckvoorstellingen maar ook theater voor kinderen in het basisonderwijs. Theater Oostpool maakt daarnaast voorstellingen voor volwassenen. Om de ontwikkeling van de truckvoorstellingen te beschrijven zoomen we in op de werkwijze die Theater Sonnevanck voor alle voorstellingen hanteert.

Voor veel kinderen en jongeren is een Sonnevanck-voorstelling hun eerste theaterervaring. Dat geeft de verantwoordelijkheid om bij hen binnen te komen met een prikkelende theaterbelevens die smaakt naar meer. Daarom praten medewerkers veel met kinderen, jongeren, hun leerkrachten en ouders. Theater Sonnevanck neemt het publiek zeer serieus. Op meerdere momenten in een repetitieproces testen ze scènes voor de doelgroep. Ze vragen programmeurs en scholen om evaluaties en feedback. Zo blijft Sonnevanck op de hoogte van het jeugdpubliek in de verschillende leeftijdsgroepen. Met die kennis maakt Sonnevanck theater dat zij belangrijk vinden, maar vooral ook theater dat kinderen en jongeren zelf willen zien.

Een belangrijk uitgangspunt van Sonnevanck is dat de voorstellingen spelen voor scholen met kinderen en jongeren uit alle lagen van de samenleving: van uiteenlopende sociaaleconomische achtergrond, culturele afkomst, kleur, genderidentiteit en van alle leerniveaus. Theater Sonnevanck vindt het van groot belang dat alle kinderen zichzelf kunnen herkennen in de projecten. Ze willen diversiteit tonen als vanzelfsprekend gegeven, zonder die te problematiseren met als gedachte: we leven in een diverse samenleving. Een juiste representatie van die diverse samenleving is daarom essentieel. In de casting van de producties wordt veel aandacht besteed aan representatie van bijvoorbeeld bi-culturaliteit en kleur, maak ook gender, lichaamsbouw en andere zichtbare diversiteit.

Theater Sonnevanck en Theater Oostpool zijn gezelschappen die per project een makersteam samenstellen. Zo wordt voor ieder verhaal en iedere doelgroep de juiste cast, regisseur, vormgever en componist gekozen. In een truckvoorstelling bijvoorbeeld staan de acteurs erg dicht op de aanwezige jongeren, oogcontact is onvermijdelijk (heel anders dan in een grote theaterzaal waar het publiek in het donker zit). Ook reageert publiek uit het voortgezet

onderwijs vaak sterker en actiever tijdens de voorstelling. Acteurs die in de truckvoorstellingen aan het werk gaan moeten het interessant vinden om met dit actieve publiek om te gaan, durven contact te maken en te reageren op elkaar. In de voorbereiding op het maakproces en de uitvoering van de voorstellingen worden de acteurs, technici en theatermakers door de gezelschappen geïnformeerd over de doelgroep en omstandigheden waarin de voorstelling speelt. Hierbij gaan zij in gesprek over verschillende onderwerpen met betrekking tot voorstellingen in de theatertruck:

Locatie: de middelbare school

De truck staat op het terrein van de middelbare school en leerlingen komen ‘tussen hun lessen door’ naar het theater. Het is belangrijk om te beseffen dat de leerlingen meestal niet vrijwillig naar de voorstelling komen. Het programma is door de docenten aangetrokken en wordt daardoor vanuit de leerlingen vaak als ‘verplicht en dus stom’ gezien. Dit uitgangspunt is heel anders dan een theaterpubliek dat bewust voor deze voorstelling en locatie kiest. Het is voor de acteurs, technicus en chauffeur in de truck de uitdaging om iedereen mee te krijgen en daar plezier in te hebben.

Doelgroep: per schoolniveau / gedeelte van het land / leervorm / leeftijdsgroep

Naast alle uitdagingen van de puberteit die ervoor zorgen dat leerlingen het vaak spannend vinden om met zijn allen in zo’n kleine ruimte te zitten, zorgen ook regio, leeftijd, schoolniveau en de leervorm voor verschillen in reacties van het publiek. Om de medewerkers hier zoveel mogelijk inzicht in te geven wordt deze informatie per uitvoering gecommuniceerd: voor welke klassen speelt de voorstelling vandaag? Zijn het kunstklassen of zijn ze niet gewend theater te bezoeken? Is het VSO, PrO,

VMBO, HAVO, VWO, MBO of ISK?

Voorbereiding artistiek team:

Er wordt aangeraden om voorafgaand aan het maakproces minimaal één schoolvoorstelling te bezoeken. Het liefst een reguliere voorstelling én een VSO-school. Schrijvers en regisseur worden gestimuleerd om in de ontwikkeling van hun voorstellingen in het onderwijs mee te kijken om zich zo te verdiepen in de doelgroep. Ook wordt de acteurs aangeraden om contact op te nemen met voorgangers die al eens in de truck hebben gespeeld zodat ervaringen en tips gedeeld kunnen worden.

Praktisch: voorbereiding / randvoorwaarden truck

Voordat de truck naar de school komt, bespreekt de bemiddelaar van Oostpool en Sonnevanck al wat er wordt verwacht van de leerkrachten en andersom wat de school verwacht van de gezelschappen. De chauffeur, technici en acteurs worden hiervan op de hoogte gebracht zodat op de voorstellingsdag duidelijk is hoe de dag verloopt. Op de dag van de voorstelling wordt de truck opgebouwd en spreken alle aanwezige medewerkers samen de dag door. Hoe is de toegang vanuit de school naar de truck? Kloppen de tijden met de verwachtingen van de school? Moeten de voorstelling stipt op tijd beginnen of moet deze wachten op laatkomers? Met de aanwezige leerkrachten wordt besproken op welke manier de klassen in de truck gaan zitten en wat de leerkracht verwacht van hun gedrag. Voor de voorstelling houdt de chauffeur een uitnodigend en vriendelijk praatje dat afgestemd is met de regisseur. Hierin wordt praktische informatie over jassen en telefoons gedeeld maar soms is er nog andere voorinformatie nodig over techniek of onderwerpen. Samen met de acteurs en regisseur denkt de chauffeur na over de aanspreekvormen die er worden gebruikt en de inhoud van deze tekst.

Hoe ga je om met verstorend gedrag?

In de repetitieperiode naar de voorstelling toe krijgen de acteurs en technici ook informatie over verstorend gedrag en hoe daarmee om te gaan. Bijvoorbeeld: schelden, bewust geluiden maken, duwen, gooien of expres hardop door de voorstelling praten. Hierbij is het soms moeilijk in te schatten wat de leerkrachten doen, ook zijn zij soms ongeïnteresseerd of juist te actief in het corrigeren. De educatiemedewerkers van Oostpool en Sonnevanck gaan met het team in gesprek om door te nemen wat mogelijk gedrag van het publiek in de truck is en hoe iedereen daarmee wil omgaan. De ene acteur accepteert meer dan de andere en de één vindt het makkelijk hiermee om te gaan, de andere niet. Een gesprek hierover zorgt dat de teamleden van elkaar op de hoogte zijn en dit ook makkelijker met de aanwezige docenten kunnen bespreken.

BESCHRIJVING TRUCKVOORSTELLINGEN IN DIT ONDERZOEK

**Het onderzoek
over VSO en Pro
theatereducatie is
gehouden bij drie
voorstellingen in de
theatertruck in de
periode van najaar
2023 tot eind 2024.**

Supertramp 12+

**WINNAAR
GOUDEN KREKEL
2024**

29-09-2023 t/m 15-12-2023

**Een muzikale roadmovie over verstikking
versus vrijheid, in regie van Mart van
Berckel met tekst van Lianne van Aert.**

Chris verdwijnt op de avond na zijn diploma-uitreiking. Niemand ziet het aankomen. Zijn twee broers zoeken antwoorden en sporen. Waar is hun ondoorgrondelijke kleine broertje heen? Waar loopt hij van weg – en waarom? Hun zoektocht gaat dwars door de wildernis, langs verlaten tankstations en via de matrassenfabriek van hun vader.

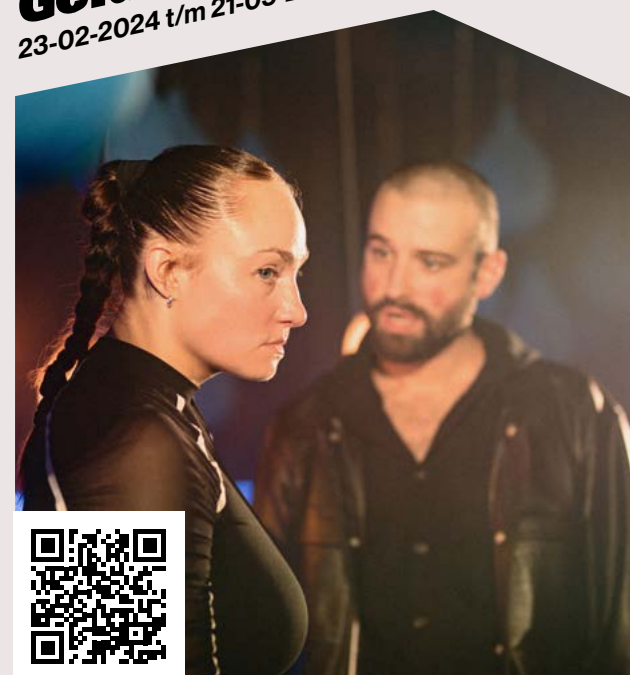
*Dit is het verhaal van onze broer
Hij is uit het raam geklommen
Midden in de nacht
Hij had ook de trap kunnen nemen,
maar hij nam de regenpijp
Net als in de film
Ja, Chris is 'n dromer*

Steeds dieper duiken de broers in Chris' hoofd, en hun ouderlijk huis, waar hun moeder al jarenlang ligt te slapen... Supertramp is een muzikale roadmovie, een doorden-derend duet tussen een acteur en een drummer. Samen brengen zij een oprechte in-your-face vertelling over vrijheid, verantwoordelijkheid en verwachtingen.

[Trailer: sonnevanck.nl/voorstellingen/supertramp](https://sonnevanck.nl/voorstellingen/supertramp)

Geldezels 14+

23-02-2024 t/m 21-05-2024

**Wat zou jij doen om je familie te
redden? Tekst door Yücel Kopal in
regie van Priscilla Vaudelle.**

Geldezels gaat over het schokkende feit dat steeds meer jongeren, uit alle sociale klassen, "geldezel" willen zijn. Sinds de coronacrisis zijn Tina's ouders blut. En terwijl mama zich burned out werkt met twee banen en papa werkeloos op de bank zit te huilen, beseft Tina dat het aan haar is om deze familie te redden. Saviour Tina to the rescue! Wanneer ze de kans krijgt om snel veel geld te verdienen, zegt Tina dan ook meteen ja. Al snel leert ze echter dat gratis geld niet bestaat.

Geldezels gaat over het schokkende feit dat steeds meer jongeren, uit alle sociale klassen, "geldezel" willen zijn. Oftewel: geronseld worden voor witwaspraktijken, met alle nare gevolgen van dien. In regie van Priscilla Vaudelle schopt Geldezels je moreel kompas compleet in de war. Want zou jij niet ook alles doen om je familie te redden?

[Trailer: sonnevanck.nl/voorstellingen/geldezels](https://sonnevanck.nl/voorstellingen/geldezels)

ZENDER 12+

25-09-2024 t/m 13-12-2024

**Een opzwepende truckvoorstelling
door hiphopcollectief DIEHELEDING.**

Hiphopcollectief DIEHELEDING maakt een opzwepende truckvoorstelling over twee jongens die de waarheid vertellen vanuit hun eigen piratenzender in een keet. Waar ze alles kunnen zeggen wat op school niet meer mag. Er is op school iets gebeurd, waar niemand over praat. Maar Jens weet zeker dat er iets verzwegen wordt. Omdat ze op zijn middelbare school alleen maar leugens vertellen, is Jens vastbesloten de waarheid boven tafel te krijgen. Jens besluit zonder toestemming de piratenzender van één van zijn docenten te gebruiken. Samen met Joeri zendt hij elke avond uit. Eindelijk kunnen ze zeggen wat op school niet meer mag. Ze gaan steeds dieper in hun zoektocht om de 'waarheid' boven tafel te krijgen en laten geen tegengeluiden toe in de keet. Maar omdat er niemand is die ze tegensprekt, raken de jongens langzaam steeds meer verstrikt in hun eigen gelijk. Zo erg dat ze dingen gaan zeggen die je eigenlijk nergens meer mag zeggen.

Is de waarheid iets wat hen verbindt, of vereenzamen ze juist in hun eigen 'zeker weten'? Zender is een muzikale radiotrip die steeds meer loszingt van de werkelijkheid. Een zoektocht naar stem krijgen wanneer je niet gehoord wordt – maar luister je zelf eigenlijk nog wel?

[Trailer: sonnevanck.nl/voorstellingen/zender](https://sonnevanck.nl/voorstellingen/zender)

ONDERZOEKS- METHODE

AANLEIDING EN ONDERZOEKSVRAAG

Zoals beschreven worden de truckvoorstellingen van Theater Sonnevank en Theater Oostpool steeds vaker aangevraagd door VSO en PrO scholen. Op dit gespecialiseerde onderwijs zitten leerlingen die bijvoorbeeld moeite hebben met concentratie, sneller reageren dan in het regulier onderwijs en liever praktisch aan de slag gaan dan theoretisch. Voor veel leerlingen is een voorstelling spannend vanwege de onverwachte momenten die er gaan plaatsvinden, door licht, geluid én het samen in een kleine ruimte zitten. De uitvoering van de truckvoorstellingen bleek erg goed bij deze doelgroepen te passen, maar de educatie rondom de voorstellingen is vaak te theoretisch en op verschillende punten niet compleet genoeg om deze leerlingen het vertrouwen te geven zodat zij de spanning van een theatervoorstelling aan durven gaan. Dit was aanleiding om een onderzoek te starten waarin we de educatie rondom de voorstellingen aanpassen om zo de juiste omstandigheden voor een voorstellingsbezoek te creëren. We beschrijven het onderzoek als volgt:

Theatereducatie in VSO en PrO onderwijs: een ontwerponderzoek naar vormen van theatereducatie die leerlingen in het VSO en PrO onderwijs optimaal meenemen in theaterbezoek in de truck van Theater Sonnevank en Theater Oostpool

In dit onderzoek stonden we uitgebreid stil bij alle aspecten van het beleven van een truckvoorstelling (educatie vooraf, de voorstelling zelf en educatie na afloop) door jongeren in het VSO en PrO onderwijs. Hierbij hanteerden we de volgende onderzoeksvraag:

Welke vorm van educatie is een toegevoegde waarde bij de trailervoorstellingen van Theater Oostpool en Theater Sonnevank voor VSO en PrO scholen?

Sonnevank en Oostpool zijn ervan overtuigd dat goed (jeugd)theater voor iedereen bereikbaar moet zijn. Het doel van dit onderzoek is dan ook de drempel naar regulier (jeugd)theater voor het VSO en PrO onderwijs te verlagen door de educatie aan te passen, maar de voorstelling net als voor andere scholieren uitdagend, spannend en verrassend te houden.

METHODE EN ONDERZOEKSFASES

Dit onderzoek is opgezet als ontwerponderzoek en bestaat uit zes fases. Omdat Theater Sonnevank en Theater Oostpool al enige ervaring hebben met het VSO en PrO onderwijs bestaat de eerste fase uit een nulmeting van het

materiaal dat al aanwezig is. Hierbij worden educatiematerialen ontworpen op basis van de eerdere ervaringen. Na de nulmeting worden de nieuw opgedane ervaringen geanalyseerd en wordt het ontwerp doorontwikkeld. Zo worden er drie rondes van testen uitgevoerd en drie rondes van evalueren en doorontwikkeling. Een beknopte beschrijving van de verschillende onderzoeksfases:

Fase 1

najaar 2023 – nulmeting bij Supertramp

In fase 1 registreren we de educatieve middelen die tot nu toe voor het VSO zijn ontwikkeld, voor en na afloop van de voorstelling. Wat gebeurt er? Welk resultaat levert dit op? Wat vinden de vakdocenten en leerkrachten? In de educatie na afloop maken we een koppeling met de sociaal emotionele ontwikkeling van de leerling in losse workshops. Hierbij staat het proces centraal, niet het eindproduct. Fase 1 wordt uitgevoerd op de twee VSO scholen voor jaar 1 en 2.

Fase 2

begin 2024 – conclusies trekken n.a.v. de data in fase 1

Op basis van de conclusies maken we aanpassingen in de verschillende educatiematerialen en voegen we nieuwe ontwerpprincipes toe.

Fase 3

voorjaar 2024 – aangepast ontwerp toepassen bij Geldeuzels

We voeren het nieuwe ontwerp uit en registreren hoe dat verloopt. Wat werkt wel en niet, waarom? Fase 3 wordt uitgevoerd op één VSO school voor jaar 3 en in de PrO school voor jaar 3, 4 en 5.

Fase 4

voor de zomer 2024 – conclusies n.a.v. data in fase 3

Op basis van de conclusies maken we aanpassingen in de verschillende educatiematerialen en voegen we nieuwe ontwerpprincipes toe.

Fase 5

najaar 2024 - aangepast ontwerp toepassen bij Zender

Implementeren van het nieuwe ontwerp in nieuw educatief materiaal. Reacties registreren. Wat werkt wel en niet, waarom? Fase 5 wordt uitgevoerd op de beide VSO scholen in jaar 1 en 2.

Fase 6

afronding

In fase 6 reflecteren we op de laatste fase en wordt een afrondend onderzoeksverslag geschreven. Daarbij geven we, op basis van de conclusies, vorm aan tools voor kennisdeling en implementatie.

ONDERZOEKSINSTRUMENTEN

Tijdens het onderzoek werden ervaringen van leerkrachten en vakdocenten gemonitord via enquêtes over de uitgevoerde activiteiten. Daarnaast voerde de onderzoeker gedurende de hele periode gesprekken met de acteurs, vakdocenten, technici, projectleider en labcoach. Doordat deze gesprekken al tijdens de tournee plaatsvonden zijn in enkele gevallen nog tijdens de verschillende fases aanpassingen gedaan die het programma en contact met VSO en PrO onderwijs zou versterken. Beschreven data volgden uit enquêtes voor leerkrachten en vakdocenten over:

- Ervaring met voorbereiding in de klas (door zichzelf)
- Ervaring met voorbereiding in de klas (door vakdocent)
- Ervaring tijdens voorstellingsbezoek
- Ervaring met verwerkingslessen in de klas (door zichzelf)
- Ervaring met verwerkingslessen in de klas (door vakdocent)

Hiernaast is geprobeerd om ook gesprekken met leerlingen te registreren, bijvoorbeeld door een interview te houden of korte vragen te stellen voor en na het voorstellingsbezoek. We merkten hierbij dat het moeilijk is om de leerlingen open vragen te laten beantwoorden als het daarbij genoteerd of geregistreerd wordt. Zodra zij zich bewust zijn van het ‘interview’ karakter van een gesprek worden de antwoorden sociaal gewenster of durven zij minder te zeggen. Omdat we alles volgens de AVG en privacy regels wilden aanpakken, moet de leerling volledig op de hoogte zijn van de impact van de antwoorden. Het registreren van antwoorden van leerlingen hebben we hierdoor achterwege gelaten maar betrokken in de beschrijving die de vakdocenten geven van de lessen. Sommige conclusies in het ontwerpproces zijn hierdoor gebaseerd op gesprekken die niet genoteerd zijn maar die voortkomen uit ervaringen van vakdocenten met leerlingen. Hierbij is de onderzoeker nooit op de hoogte van de naam of achtergrond van de leerling in de klas.

ONDERZOEK IN CIJFERS

Gedurende het onderzoek is de vraag naar de truckvoorstelling door VSO en PrO scholen steeds groter geworden. In anderhalf jaar is het duidelijk geworden dat Theater Sonnevand en Theater Oostpool zich inzetten om de programma’s toegankelijker te maken voor deze doelgroepen. Dit is duidelijk te zien in de bezoekerscijfers met betrekking tot het VSO en PrO onderwijs.

VSO en PrO	Supertramp	Geldezels	Zender	Totaal
Voorstellingen	9	4	16	29
Workshops	29	12	51	92
Klassen	28	13	84	125

In de tabel is te zien dat bij de voorstelling Zender opzienbarend veel meer VSO en PrO klassen hebben meegedaan aan workshops en voorstellingen in de truck. Dit heeft verschillende redenen:

- De bemiddelaar en educatief medewerkers voelen zich al tijdens het onderzoek zekerder over het aanbieden van de voorstellingen voor VSO en PrO dus wanneer de vraag komt kunnen zij met zekerheid antwoorden en de zorgen van de leerkracht wegnemen, zo wordt de voorstelling vaker ingezet in het VSO en PrO onderwijs.
- Na de voorstellingen bij Geldezels concludeerden we dat het belangrijk is dat de voorbereiding in de klas door een vakdocent wordt gegeven, hierop hebben we vanaf de tour van Zender ingevoerd dat elke VSO en PrO klas de voorbereiding door een vakdocent krijgt. Zodoende is het aantal workshops bij de voorstellingen gestegen.

Tijdens dit onderzoek hebben we meer dan 125 leerkrachten begeleid, waaronder ook onderwijsassistenten, icc’ers, mentoren en bovenschools cultuur coördinatoren. Wanneer we het voorstellingsbezoek belangrijker maken en duidelijk aankondigen in elke klas, merken we ook een toename in betrokkenheid van onderwijspersoneel. Op deze manier hebben de voorstellingen tijdens dit onderzoek meer dan 1500 leerlingen bereikt in het VSO en PrO onderwijs, gemiddeld 12 leerlingen per klas.

ONDERZOEKSAANPAK

Bij de start van het Obi Lab van Rijnbrink traject maakte de projectleider afspraken met de deelnemende scholen over het bezoek aan de voorstellingen en de invulling van de educatie daaromheen. Zo was direct duidelijk welke momenten onderdeel konden zijn van het onderzoek naar de educatie rond de voorstellingen. Zoals beschreven in ‘Methode en onderzoeksfases’ werd het traject verdeeld over verschillende fases, uitvoerend en analyserend.

In de uitvoerende fases 1, 3 en 5 ontvingen scholen verschillende soorten educatie:

Elke fase, alle scholen, alle voorstellingen:

- voorbereiding d.m.v. PowerPoint door vakdocent of leerkracht

Fase 1:

- verwerkende lessenserie (4x) hoorspel maken (jaar 1, VSO)
- twee workshops theater (jaar 3, VSO)

Fase 3:

- verwerkende en aangepaste lessenserie (4x) hoorspel maken (jaar 2, VSO)
- verwerkende en aangepaste lessenserie (3x) hoorspel maken (jaar 3, PrO)

Fase 5:

- verwerkende en aangepaste lessenserie (4x) radiozender maken (jaar 1 en 2, VSO)
- één workshop beats maken (jaar 3 VSO)

Tijdens iedere fase evalueerde de onderzoeker met de verschillende leerkrachten, vakdocenten en de labcoach door middel van enquêtes en gesprekken. Hieruit werden de successen en problemen genoteerd en verwerkt in ontwerpprincipes die meegenomen konden worden naar de volgende fase. De onderzoeker ontwierp daarna nieuwe vormen of nieuwe toelichting bij de educatie en zo werd in de volgende fase onderzocht of de aanpassingen juist waren. In deze publicatie beschrijven we de aanpassingen in de ontwerpprincipes chronologisch omdat de observaties tijdens het hele proces aanhielden.

OBSERVATIES & RESULTATEN

In dit hoofdstuk beschrijven we de activiteiten en de resultaten daarvan per fase. In iedere fase is het ontwerp van de verschillende educatieve materialen doorontwikkeld. De uitkomsten van fase 1 tot en met 5 zijn een opstapeling van aanpassingen die we hebben gedaan in het uiteindelijke ontwerp.

Fase 1

Activiteiten fase 1

Fase 1 is ingericht als nulmeting van de educatieve materialen die Theater Sonnevank en Theater Oostpool tot dan toe al ontwikkelden voor VSO en PrO onderwijs. In deze fase werden zowel de voorbereiding in de klas als verwerken de workshops getest rondom de voorstelling Supertramp. Omdat het hier een nulmeting betrof was de onderzoeker zelf actief betrokken bij de uitvoering van voorbereiding en verwerking. Op deze manier kon zij niet alleen uitgaan van enquêtes die ingevuld werden door leerkrachten, maar ook uit eigen ervaring meenemen wat wel en niet werkte in de klassen. Vanuit deze enquêtes, gesprekken en ervaringen ontstonden de volgende conclusies.

Evaluaties fase 1 – Nulmeting

In de nulmeting werden na de activiteiten verschillende enquêtes ingevuld. In deze paragraaf vatten we de uitkomsten daarvan samen.

Vorbereiding uitgevoerd en geëvalueerd door leerkracht

Drie leerkrachten evalueerden de voorbereiding die zij zelf in de klas uitvoerden. Het programma bestond uit een PowerPoint met notities en online educatiemateriaal samengesteld door de onderzoeker. De leerkrachten gaven aan de video over de opbouw van de truck veel te gebruiken, gesprekken over theater te voeren en de poster van de voorstelling te bespreken. Twee leerkrachten behandelden alles, één besteedde minder aandacht aan de vragen over theater en acteurs omdat hij deze als voor de hand liggend zag. Leerlingen reageerden wisselend: sommigen waren nieuwsgierig en gemotiveerd, in één klas kwam het gesprek niet echt op gang. De voorbereiding werd beoordeeld met een 7 of 8; de informatie was duidelijk, maar kon beter aansluiten op de doelgroep. Verbeterpunten zijn meer visuele ondersteuning en een herkenbaar gezicht vanuit het theater om de verwachtingen van leerlingen te verhelderen.

Vorbereiding uitgevoerd en geëvalueerd door vakdocent

Drie vakdocenten evalueerden de voorbereiding, één van hen gaf deze workshop twee keer op verschillende scholen. De materialen voor de voorbereiding waren dezelfde als bij de leerkrachten: een PowerPoint met video's, de poster van de voorstelling en handvatten voor een gesprek over theater en de voorstelling. De workshops werden op verschillende scholen gegeven, waarbij docenten aangeven dat het materiaal eenvoudig te geven was en de opbouw van de les klopte. De meeste leerlingen reageerden nieuwsgierig en actief, maar er was ook onrust door praktische zaken, zoals leerlingen die te laat kwamen of eerder moesten vertrekken.

Bij het bespreken van de poster en de voorstelling waren leerlingen vooral geïnteresseerd in de technische aspecten, zoals de theatertruck en hoe meerdere rollen door één acteur gespeeld worden. De vertaling naar diepere betekenissen vond een deel van de leerlingen lastig. De voorbereiding werd beoordeeld met een 7 of 8: vakdocenten vonden de combinatie van beeld en gesprek goed werken, al was er behoefte aan meer interactie.

Sommige docenten merkten op dat abstracte beelden uit eerdere voorstellingen (in de video over de truck) voor verwarring zorgden, terwijl concrete beelden van de opbouw beter aanspraken. Er zouden meer actieve werkvormen in de voorbereiding kunnen zitten, zodat leerlingen niet alleen luisteren en kijken, maar ook iets doen. Over het algemeen vonden docenten het materiaal overzichtelijk, toegankelijk en goed toepasbaar, met voldoende ruimte om gesprekken aan te passen aan de klas.

Evaluatie voorstellingsbezoek Supertramp

Het bezoek aan de voorstelling werd geëvalueerd door zowel 2 vakdocenten als 3 leerkrachten, zij beschreven dat de reacties van leerlingen sterk uiteenliepen. Over het algemeen waren ze nieuwsgierig en enthousiast, maar sommigen waren ook onrustig en snel afgeleid.

Vooral het feit dat één acteur meerdere rollen speelde, riep verwarring op. De vakdocenten noemen dat sommige leerlingen bewust uit-tunen om de prikkels te verwerken en na te denken, terwijl anderen wat gespannen waren en met vlagen onrustig. In de enquêtes lijken de leerkrachten wat negatiever over de houding van de leerlingen, dan de vakdocenten dat zijn. Leerkrachten zien bepaald gedrag als verstorend en vakdocenten zien datzelfde gedrag als hardop betrokken.

Praktisch gezien zorgde de intensiteit van de muziek en verlichting (en vooral de onvoorspelbaarheid daarvan) bij enkelen voor overprikkeling. De voorbereiding speelt een belangrijke rol in de ervaring. Leerkrachten vonden het beschikbare materiaal beperkt en misten een fysieke introductie door een vakdocent zoals in voorgaande jaren (dit was specifiek onderdeel van het onderzoek). Vakdocenten benadrukten dat een voorbereidende workshop helpt bij focus en begrip. Hoewel de voorstelling inhoudelijk goed aansloot, bleek het ingewikkeld voor de leerlingen dat één acteur meerdere rollen speelde. Hierdoor zijn zij meer bezig met uitvinden wie de acteur speelt dan dat ze naar de inhoud van zijn spel luisteren en kijken. Alle docenten geven aan dat er meer visuele ondersteuning in de voorbereiding mag zijn, deze mag uitgebreider en het is gewenst dat een vakdocent deze live komt geven, zo komt de inhoud en vorm van de voorstelling duidelijker over.

Nulmeting verwerkende workshops, geëvalueerd door leerkracht

Na het bezoek aan de voorstelling hebben verschillende klassen verwerkende workshops ontvangen. VSO jaar 2 kreeg vier lessen waarbij zij met een theaterdocent een hoorspel maakten, deze werden door vier leerkrachten geëvalueerd die elk alle vier de lessen met hun klas bijwoonden. VSO jaar 3 volgde een projectdag met de voorstelling en daarna twee workshops die niet door een leerkracht werd geëvalueerd. Ook jaar 1 ontving vier lessen over hoorspel maken, maar deze werden later gegeven waardoor deze onder fase 3 vallen.

De leerlingen werkten aan het maken van een hoorspel door middel van schrijfopdrachten, oefeningen en kringgesprekken. De motivatie was wisselend; sommige leerlingen waren enthousiast, terwijl anderen afwachtend waren. De opdracht bleek voor sommigen te abstract, maar extra kaders hielpen hen op gang. De workshops sloten over het algemeen goed aan omdat er voor de leerlingen veel ruimte voor eigen inbreng was, dit zorgt voor variatie en maatwerk. Leerlingen die minder interesse hadden in kunst en cultuur, waren moeilijker te activeren. De vakdocent had een goede aansluiting met de groep en wist hen in actie te krijgen. De leerkrachten beoordelen het maken van een hoorspel als een geschikte opdrachten voor deze doelgroep. Daarbij vonden de leer-

lingen het spannend om ‘toneel te spelen’ maar kwamen ze los door de oefeningen in het spelen van emoties met geluid en beweging. De workshops werden als waardevol ervaren, hierbij werd als tip gegeven dat de vragen iets specifiekier mogen zijn en dat een visuele uitleg van het doel op papier een mooie verduidelijking zou zijn.

Nulmeting verwerkende workshops, geëvalueerd door vakdocent Lessenreeks VSO jaar 2

De lessenreeks begon met een nabespreking van de voorstelling. Eerst werd besproken wat de leerlingen hadden gezien en gehoord, waarna zij concludeerden dat het thema vrijheid centraal stond in de voorstelling. Ze deelden hun eigen opvattingen over vrijheid, waarbij veelgenoemde antwoorden waren: gamen, buitenspelen, sporten en tekenen. Vervolgens schreven ze een verhaal over iemand die vrij wil zijn. Hierbij verdeelde de vakdocent hen naar wens in groepjes, duo's of individueel, afhankelijk van de dynamiek in de klas. Daarna werden geluidseffecten gezocht en opgenomen om het verhaal als hoorspel vorm te geven. De opname van het hoorspel was een hoogtepunt; de meeste leerlingen werkten gemotiveerd samen. In sommige klassen verliep dit moeizamer, hierbij was het opvallend dat de betrokkenheid van de leerkracht daar ook minder was. Eén klas volgde de lessen op het moment dat zij net uit de gymles kwamen (waar zij vaak ruzie kregen), deze leerlingen waren drukker en minder gefocust. De opdracht sloot goed aan bij de doelgroep. Moeilijkheid was dat de opdracht voor sommige leerlingen te breed leek, maar als de docent deze kleiner/makkelijker maakte vonden juist deze leerlingen het kinderachtig. De docent ervaarde de workshops als waardevol, maar merkte ook dat randvoorwaarden zoals de tijd op de dag (voor of na gymles) en de tijd van het jaar (Sinterklaas) erg veel invloed hadden op de interesse en het enthousiasme van de leerlingen.

Workshop theater VSO jaar 3

De workshop begon met een nabespreking van de voorstelling, maar omdat de leerlingen onrustig waren paste de vakdocent de werkvorm aan naar een stellingenspel. Hierdoor ontstond interactie en betrokkenheid. De oorspronkelijke opdracht over tableaux bleek te moeilijk; er was weinig concentratie en samenwerking. Daarom verlegde de docent de focus naar spelopdrachten over emoties, stemgebruik, fysiek en mimiek. In de eerste klas werkte dit redelijk goed; er ontstond aandacht en inhoudelijke reacties. De tweede klas was echter zeer onrustig, waardoor halverwege werd omgeschakeld naar een rustmoment met een open gesprek. Veel leerlingen vonden de theaterdag vermoeiend of verwarrend door groepswisselingen. De vakdocent geeft aan dat hij de workshopdag best zwaar vond omdat hij flexibel was, veel energie en enthousiasme gaf.

Script hoorspel

Tijdens de lessenserie over hoorspel maken wordt samen met de leerlingen bepaald welk thema zij het belangrijkste vinden in de voorstelling. Bij de voorstelling Supertramp was dit ‘vrij zijn’. Met dit thema schrijven leerlingen zelf een verhaal, script en nemen zij het hoorspel op. Het verhaal hieronder is door één van de leerlingen geschreven:

Ik wil gewoon de wind voelen

Het karakter heet eerst Kona, dit komt van het Japanse woord ‘fukona’ dat opgesloten betekent. Later verandert zijn naam naar Yung omdat hij zich eindelijk vrij voelt. De opa heet Yusuke want Yusuke betekent ‘rustgevenden ondersteuning’ in het Japans.

Kona: Ik wil gewoon naar buiten en de wind voelen. Ik wil eindelijk eens vrij zijn. Maar mijn ouders zouden het nooit goed vinden, ik mag nooit naar buiten zelfs niet naar school.

Moeder: Hé Kona, kom je nog eten?

Je zit de hele dag al op je kamer.

Vader: Rustig schatje, hij komt zo wel.

aan de eettafel

Moeder: Dus Kona wat doe je eigenlijk allemaal op je kamer?

Kona: Mijn huiswerk, moeder...

Vader: Lukt het een beetje of ben je nog steeds zo nutteloos als altijd?

Kona: Het gaat goed vader, ik ben de beste van de klas.

Moeder: Dat is het minste dat je kan doen!

Kona: Het spijt me moeder...

na het eten praat Kona met Opa Yusuke

Opa: Kom eens hier mijn lieve Kona.

Er zit je iets dwars. Ik voel het.

Kona: Maak je maar geen zorgen Opa.

Het gaat wel met me.

Opa: Nee, nee, ik voel het aan je. Jij voelt je niet vrij.

Kona: Ja opa, je hebt gelijk. Hoe wist je dat?

Opa: Ik weet alles mijn schat, en ik weet ook dat je ouders het niet door zouden hebben als je de berg op gaat.

Kona: Dat kan ik toch niet zomaar doen?

Opa: Jawel, jij kan alles zolang je het maar gelooft. En hé voordat je gaat moet ik je zeggen dat de naam Kona jou nooit heeft gepast.

na het gesprek gaat Kona naar zijn kamer, wachten

Kona: Wat bedoelt opa nou met: de naam Kona heeft mij nooit gepast? Ik begrijp er niks van, maar hij had het over de bergen. Is dat de plek van vrijheid? Hier is niks, dus ik kan het proberen!

na middernacht begint Kona de klim, je hoort het raam opengaan en hem eruit springen

Kona: Gelukkig had ik nog deze survival kit van vroeger! Mijn ouders wilden altijd dat ik op kamp ging maar ik wou het niet. Het begint alweer vroeg te worden maar ik ben bijna aan de top. Ik kan dit!

Echo herhaalt: Kan dit, kan dit, kan dit!

Kona: Eindelijk. Eindelijk ben ik buiten!

Eindelijk voel ik de wind. Eindelijk ben ik vrij!

Verteller: Maar Kona dacht terug aan de woorden van Opa Yusuke en toen begreep hij wat opa bedoelde. Kona wist wat hij moest doen.

Kona: Opa heeft gelijk. De naam Kona past niet! Maar niet langer ben ik opgesloten, niet langer zit ik vast. Ik ben Yung! En ik ben vrij!

Verteller: Nu Yung gesmeden was uit de goede doelen van Kona, was Yung er klaar voor. Hij ging door de bergen naar een klooster waar hij leerde voor eeuwig vrij te zijn. En net zoals Yung zichzelf heeft bevrijd, kan jij dat ook!

Het koste hem meer geduld dan reguliere workshops. Hij noemt het ‘een confrontatie met zichzelf’ maar ook ‘een goede middag en een waardevolle verdieping op de voorstelling’. Hij noemt dat de opdrachten waarbij de drempel om deel te nemen laag is goed werkten, daarbij werkt het ook goed als iedereen tegelijk actief is zonder naar elkaar te kijken. Ondanks de uitdagingen was de ervaring voor de vakdocent leerzaam en bood het waardevolle inzichten in werken met deze doelgroep.

Aanpassingen in het educatie materiaal na fase 1

Naar aanleiding van de gesprekken met- en enquêtes ingevuld door de leerkrachten en vakdocenten werd een aantal punten genoteerd die zijn aangepast in het educatief materiaal. Zo bleek het belangrijk om een duidelijker beeld te geven van hoe theater werkt (een acteur kan meerdere rollen spelen) maar ook werd er gevraagd naar de inhoud van de voorstellingen specifiek en beeldmateriaal dat voor de leerlingen herkenbaar is wanneer zij naar de voorstelling komen.

Daarbij werd in fase 1 bewust getest of de voorbereiding ook door de leerkrachten zelf gedaan zou kunnen worden, maar was unaniem de conclusie dat het prettiger was als een vakdocent de voorbereidende workshop geeft. Het bleek voor de leerlingen en leerkracht een verschil in begrip en beleving, zelfs al vertelde de leerkracht precies dezelfde informatie, dan nog kwam deze informatie anders binnen dan wanneer een vakdocent (van buiten school) dit vertelde.

Zodoende werden er in alle delen van het educatie materiaal aanpassingen gedaan die we hieronder puntsgewijs beschrijven (voorbereiding via een PowerPoint met toelichting door een vakdocent en de verwerkende workshops ‘hoorspel maken’). Deze aanpassingen zijn meegenomen in de voorbereiding voor fase 3, bij de voorstelling Geldezels.

Aanpassingen in de voorbereiding door de vakdocent (met ondersteuning van de PowerPoint)

- 1 Volgorde - theatereducatie scheiden van voorstellingseducatie
- 2 Begrip van termen – Geldezels
- 3 Nadruk op het spelen van verschillende rollen door één acteur
- 4 Licht en geluidseffecten toevoegen in PowerPoint
- 5 Verduidelijken van publiciteitstekst in eenvoudige taal
- 6 Slide over persoonlijke verhalen die in de voorstelling worden gebruikt
- 7 Triggerwarnings en (regulier) educatiepakket toevoegen
- 8 Meer beeld, echte mensen – foto’s van de acteurs: wie is wie?

- 9 Toevoegen vraag over muziek met geluidsfragment
- 10 PowerPoint ook beschikbaar maken voor gebruik door de leerkracht zelf als ondersteuning

Verwerkende workshops en aanpassingen in instructie voor de vakdocenten

- 1 Tijdgebruik
- 2 Verschillende opties in werkvormen – actief / gesprek
- 3 Actieve opdracht over het spelen van verschillende rollen door één persoon
- 4 Gebruik van laptops toestaan en deze keuze toelichten voor vakdocenten
- 5 Doel staat boven vorm (pas de vorm aan als deze niet aansluit, het doel is belangrijker)
- 6 Samenwerking is niet altijd nodig
- 7 Iedere les vervolg aangeven zodat duidelijk is wat er in de volgende les gebeurt
- 8 Leerkracht in de klas tijdens de les actief betrekken

Fase 3

Activiteiten fase 3

Naar aanleiding van fase 1 deden we niet alleen praktische aanpassingen maar ontstond er binnen het team ook een gesprek waarbij we benoemden dat de vakdocenten en acteurs een open houding naar de leerlingen moesten hebben. We merkten dat er een bepaalde mate van flexibiliteit nodig is om de leerlingen zich veilig te laten voelen en in te kunnen gaan op ieders energie en werkwijze. Zo zijn bijvoorbeeld in de lessenserie ‘Hoorspel maken’ op papier extra aanwijzingen voor de vakdocent gegeven over de manier van werken in de klas. Daarbij werden de verwerkende workshops (met jaar 2) in de eerste fase door de onderzoeker zelf gegeven, maar ging in fase 3 een andere vakdocent hiermee aan de slag met jaar 1 (VSO). In deze fase zijn de voorbereidende workshops gegeven door zowel de vakdocent (VSO en PrO) als door de leerkrachten (VSO) die aangaven de voorbereiding graag te willen herhalen na het bezoek van de vakdocent. Daarbij werden er ook (nogmaals vernieuwde) verwerkende workshops gegeven door een vakdocent in het PrO.

Evaluaties fase 3

In de meting bij fase 3 werden dezelfde enquêtes gebruikt als in fase 1. Helaas zijn deze alleen door vakdocenten ingevuld. Het bleek in deze periode moeilijk om de leerkrachten na afloop van de activiteiten te bereiken voor evaluatie. Dit komt ook omdat de activiteiten in de klas bij andere leerkrachten werden uitgevoerd dan onze contactpersonen voor het onderzoek. De cultuur coördinatoren waren wel erg betrokken maar liepen tegen problemen aan als ziekte van collega’s en planning van de workshops. Daarbij bleek het plannen van de activiteiten in het PrO extra uitdagend omdat de leerlingen op een

aantal weekdagen stages lopen en dan niet in dezelfde samenstelling aanwezig zijn. De deelnemende vakdocenten en onderzoeker zijn wel voortdurend in gesprek gebleven, ook met de leerkrachten tijdens de workshops. Daarbij hebben we wel een aantal antwoorden ontvangen over het bezoek aan de voorstelling. Een aantal aanpassingen die we hebben gedaan n.a.v. fase 3 komt daarvoor voort uit de gesprekken met partners en eigen observaties tijdens workshops en voorstellingen.

Tijdens deze fase is in het PrO onderwijs ook geëxperimenteerd met een aantal vragen die we voor en na het voorstellingsbezoek stelden aan leerlingen. Dit leverde niet veel inhoudelijke antwoorden op, maar ook deze zullen we hier beschrijven.

Voorbereiding uitgevoerd én geëvalueerd door vakdocent

Drie vakdocenten gaven verschillende voorbereidende workshops op zowel VSO als PrO onderwijs en vulden de enquête daarna in. Zij gebruikten de vernieuwde PowerPoint waarin alle aanpassingen n.a.v. fase 1 verwerkt zijn.

De voorbereiding bestond uit verschillende onderdelen, waaronder een gesprek over theater en acteren, het bekijken van een video over de theatertruck, het bespreken van de poster en het toelichten van de inhoud van de voorstelling. De docenten hebben de PowerPoint als helpend ervaren, met een mooie opbouw en niet te veel informatie. Sommige docenten hebben bewuste keuzes gemaakt in welke delen van het materiaal ze wel of niet gebruikten. Zo sloegen zij soms het filmpje over geldezels over, omdat dit qua representatie en taalgebruik niet aansloot bij de leerlingen. Ook konden sommige klassen in gesprek goed onderzoeken wat geldezels zijn. De reacties van de leerlingen waren wisselend; sommigen namen actief deel, terwijl anderen stiller waren. De docenten vonden het soms lastig om de betrokkenheid van de stille leerlingen te peilen en een balans te vinden tussen structuur en ruimte voor spontane reacties. Over het algemeen paste de voorbereiding goed bij de doelgroep.

Naar aanleiding van de voorbereiding in het PrO raakten de projectleider en de labcoach in gesprek over de video waarin de truck wordt opgebouwd. Tijdens de voorbereiding merkte de projectleider dat de geïnterviewde leerlingen in de video en de antwoorden die zij gaven, niet representatief waren voor de leerlingen in het PrO. Zodoende heeft de laboach zich al tijdens de tour van Geldezels ingezet om een nieuwe video te ontwikkelen die een beter beeld geeft van de doelgroep, bijvoorbeeld door het gebruik van betere representatie en laagdrempelig taalgebruik in de video.

Evaluatie voorstellingsbezoek Geldezels

Zes leerkrachten uit het VSO en PrO onderwijs vulden de enquête in over het bezoek aan de voorstelling Gel-

dezels in de theatertruck. Bij vijf van deze klassen gaf de vakdocent de voorbereiding in de klas, één klas was niet aanwezig. Hierbij bereidde de leerkracht de klas zelf voor, zij ontving het voorbereidende materiaal dat ook in de andere klassen werd gebruikt (maar gebruikte het niet).

De sfeer tijdens de voorstelling was over het algemeen goed, met leerlingen die ‘bijzonder rustig’ en met ‘volle aandacht’ bij de voorstelling waren. Sommige leerlingen hadden moeite met de snelheid van de voorstelling: ze vonden het tempo en de woordenschat in het taalgebruik wat moeilijk. Daarbij vonden sommige leerlingen het snelle licht en harde geluid lastig.

Opvallend is dat de leerkracht die noemt dat de voorstelling te moeilijk was, ook aangeeft dat ze niet de aangeboden voorbereidende materialen gebruikte maar een ander filmpje heeft getoond. Alle andere leerkrachten geven aan dat de voorbereiding bij de voorstelling juist essentieel is voor het begrip van de leerlingen, zij beschrijven dat de voorstelling goed aansluit bij de doelgroep. Ook benoemde een leerkracht dat juist de combinatie van de voorbereiding door de vakdocent en herhaling van de voorbereiding door de leerkracht erg goed werkt zodat leerlingen weten wat ze kunnen verwachten aan theaterle middelen zoals licht, geluid en acteurs die verschillende rollen spelen. Eén leerkracht heeft ook het educatieve programma uitgevoerd dat (voor iedereen) bij de voorstelling wordt geleverd. Zij zet deze opdrachten in als ckv-les in de klas. Zij noemt dat de opdrachten kort en duidelijk zijn beschreven en dat het mooie praktische opdrachten zijn. Sommige opdrachten zijn te groot en het is voor de VSO leerlingen prettig als er een voorbeeld bij staat.

Vragen aan leerlingen voor en na voorstellingsbezoek Geldezels

Bij twee voorstellingen hebben we groepjes leerlingen voorafgaand aan de voorstelling een aantal vragen gesteld:

- 1 Heb je in de klas voorbereiding gehad door je eigen of andere docent?
- 2 Wat verwacht je van de voorstelling?
- 3 Noem vijf woorden waarvan je verwacht dat ze bij de voorstelling passen:

Na afloop van de voorstelling vroegen we weer om vijf woorden te noemen en om één van deze woorden toe te lichten. Daarbij vroegen we wat er anders was dan de leerlingen verwachten. In beide groepen was er in de gesprekken voor en na de voorstelling een duidelijke verschuiving in perceptie te zien. Vooraf verwachtten leerlingen een voorstelling vol geschreeuw, emoties, en vechtscènes, met thema's als geld, criminaliteit en politiek.

Na afloop overheersen woorden als 'moeder', 'zelfmoord', 'kliniek', en 'alcoholisme'. Dit laat zien dat zij tijdens de voorstelling meer naar de inhoud van het verhaal zijn gaan kijken en luisteren, dan naar de vorm: een meisje dat bokst en de titel geldezels. De leerlingen benoemen dat het emotioneel was en spreken over het hoofdpersonage alsof zij dit verhaal echt meemaakte. Ze concluderen: 'Tina is heel cool.' De voorstelling bleek leerzaam, leuker dan gedacht en bood een echt verhaal met indrukwekkende scènes.

Evaluatie verwerkende lessenreeks 'hoorspel maken' in het VSO, geëvalueerd door vakdocent

In de eerste fase werden de lessen 'hoorspel maken' door de onderzoeker zelf gegeven. Om deze lessenreeks inzichtelijk te maken en over te dragen werkte zij deze uit voor de andere vakdocent. Hierbij werden na fase 1 aanwijzingen over de houding van de docent toegevoegd en was er op verschillende momenten keuze uit diverse opdrachten die de docent in kon zetten, afhankelijk van de sfeer en behoefte in de klas. De vakdocent gaf elke les in meerdere klassen en evalueerde uitgebreid in een apart document dat hier wordt samengevat.

De vakdocent geeft aan dat de workshops met de leerlingen in het VSO een specifieke aanpak vereisen. Ze noemt dat leerlingen vaak moeite hebben met abstracte opdrachten en behoefte hebben aan concrete sturing en positieve feedback. Het helpt om vragen specifiek en gesloten te maken en om opdrachten stap voor stap uit te leggen. Positieve benadering en feedback vergroot hun zelfvertrouwen en moedigt hen aan om deel te nemen.

Daarnaast is het belangrijk om leerlingen die het spannend vinden of niets durven te zeggen de tijd te geven, maar niet teveel focus op hen te leggen. Zo voorkom je onzekerheid. Het is belangrijk om te stimuleren dat het moedig is om deel te nemen, zelfs als het oncomfortabel voelt, zolang er maar een vangnet is. Er moet een middenweg zijn van veiligheid en vertrouwen die niet per se benoemd wordt maar waarin de leerlingen voelen dat er de mogelijkheid is om te pauzeren als het teveel wordt, of aan te geven dat het spannend is. Dat de vakdocent in de opdrachten zelf meedoet wordt gewaardeerd en creëert een deel van de veiligheid. Zij is ook niet bang om zichzelf te laten zien of iets fout te doen.

Het schrijven van een verhaal is soms moeilijk voor deze doelgroep. De vrijheid kan verlamrend werken, en de term 'verhaal' is abstract. Het samenwerken is ook een uitdaging, de leerlingen zijn hierin heel verschillend, een deel wil hun stempel drukken, anderen willen zich helemaal terugtrekken of niet gehoord worden. Het is gewenst dat de betrokken leerkracht actief meedoet om de klas te begeleiden (vooral in het samenwerken) en de 45 minuten waarin de les nu gegeven wordt, is eigenlijk te kort. In sommige klassen werkt het heel goed om klassikaal één verhaal te verzinnen, bijvoorbeeld door aparte groepjes aan het begin, midden of eind te laten werken. Volgens de vakdocent zijn concrete sturing, visuele hulpmiddelen en voorbereiding essentieel om het creatieve proces te begeleiden en leerlingen te ondersteunen in hun leerproces.

In gesprek vertelde de vakdocent nog dat één van de leerlingen individueel een verhaal schreef, waarbij na de les bleek dat dit verhaal nogal politiek getint was en voor klasgenoten kwetsend zou kunnen zijn. Samen met de onderzoeker is besproken om in de lesopzet duidelijk aan te geven dat de leerkracht in de klas actief betrokken moet blijven en dat de vakdocent gedurende het hele proces contact blijft houden met de leerlingen zodat zij op de hoogte is van de inhoud van wat er gemaakt wordt. Zo kan bijgestuurd worden op inhoud wanneer dat nodig is en kunnen leerlingen uitgedaagd worden om te werken aan theatraleiteit.

Evaluatie verwerkende lessenreeks 'hoorspel maken' in het PrO, geëvalueerd door vakdocent

Naar aanleiding van de vorige lessenreeks in het VSO maakten we al een aantal aanpassingen:

- In plaats van vier korte lessen (45 min.), planden we met het PrO drie lange lessen (90 min.).
- We gaven duidelijk aan het thema na gesprek over de voorstelling door leerlingen zelf gekozen wordt.
- Het samenwerken is ondergeschikt aan het doel, wanneer een leerling alleen wil werken kan dat.
- De leerkracht moet ook actief bij de workshops betrokken worden, zij moet op de hoogte zijn.
- In de lesopzetten wordt op alle mogelijke momenten aangegeven dat er verschillende mogelijkheden zijn in begeleiding en dat het nodig is altijd overzicht te houden en te weten wat de leerlingen schrijven of onderzoeken.

In het PrO was net een wisseling van mentoren gaande en er was één klas die een vaste lesdag had. Zo gaf de vakdocent deze lessenserie in één klas in het PrO onderwijs. Zij merkte veel weerstand bij leerlingen wanneer ze in het zicht van anderen moesten bewegen, zoals rondlopen, eenvoudige bewegingsopdrachten of het uitdrukken van emoties door middel van beweging. Dit gold vooral

wanneer de leerlingen zich bewust waren van de blikken van hun klasgenoten. Ze probeerde hiermee te werken door de opdrachten aan te passen en zette een creatieve schrijfp opdracht in, gebaseerd op het thema 'metamorfoses'. De leerlingen schreven in stappen over een ochtendroutine waarin ze in iets anders veranderden, ze beschreven hun weg naar school en de aankomst.

De vakdocent bood de opdracht in kleine stapjes aan:

- 1 Beschrijf eerst wat je dacht toen je wakker werd**
- 2 Schrijf daarna op wat je als eerst hebt gedaan toen je opstond**
- 3 Schrijf daarna op dat je naar de spiegel loopt, naar jezelf kijkt en tot je grote schrik bent veranderd in iets anders. Bedenk waar je in bent veranderd.**

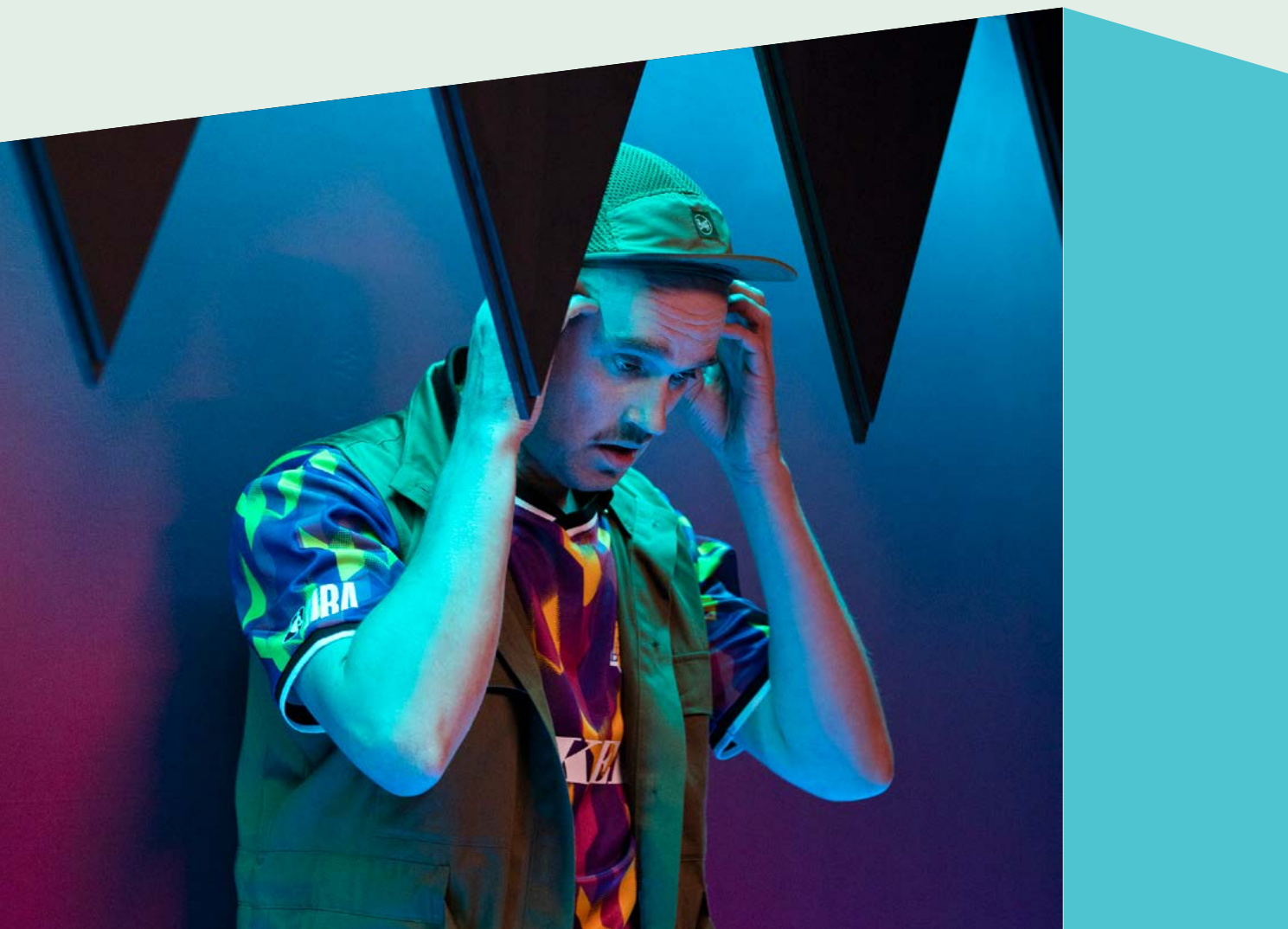
Zo ging zij de stappen door tot de verhalen compleet waren. Na het schrijven legde ze de basisstructuur van een verhaal uit met een grafiek, waarbij ze het begin, de verandering, het probleem en de oplossing besprak. Ze benadrukte het belang van een interessant personage, conflict (probleem) en emoties. Vervolgens analyseerden de leerlingen een voorgelezen verhaal aan de hand van deze structuur, dit werkte goed. Ze concludeerde dat deze aanpak met een combinatie van gestructureerde schrijfp opdrachten en mogelijkheid tot persoonlijke expressie, heel waardevol was. Ze ziet mogelijkheden om deze methode verder te ontwikkelen en te verfijnen, waardoor de leerlingen nog meer inzicht krijgen in zowel het schrijven als in zichzelf.

Aanpassingen na fase 3

Naar aanleiding van fase 1 waren de onderzoeker en projectleider al in gesprek over de ideale houding van de vakdocent die de voorstelling voorbereidt, maar hierbij bleek in gesprek met de acteurs van de voorstelling Geldezels dat ook zij graag zelf goed contact houden met de leerlingen in de truck. Zij bleken heel goed met de verschillende doelgroepen om te gaan en stimuleerden de leerlingen met hun spel en tekst tot een zeer geïnteresseerde, betrokken en actieve houding in de voorstelling. Hierdoor konden we niet alleen aanpassingen doen in het educatiemateriaal maar concludeerden we ook dat er organisatorische aanpassingen gedaan moesten worden. Deze aanpassingen zijn meegenomen in de voorbereiding voor fase 5, bij de voorstelling Zender.

Organisatorische aanpassingen

- 1 Altijd een vakdocent aanwezig bij bezoek aan de voorstelling door VSO of PrO.**
- 2 Voorbereiding via PowerPoint doorvoeren bij reguliere scholen.**
- 3 Acteurs inzetten die goed zijn in contact en publieksmanagement.**

Aanpassingen in de voorbereiding door de vakdocent (met ondersteuning van de PowerPoint)

- 1 Altijd een vakdocent die de voorbereiding uitvoert, herhaling door leerkracht.
- 2 Slide met muziek toevoegen.
- 3 Slide met decor toevoegen.
- 4 Informatie aanbieden door wie, wat, waar, wanneer, hoe: Geef me de 5 (Bruin, 2004).
- 5 Toevoeging aan instructie: theatertaal is anders dan taal in het echte leven.

Video over de opbouw en inrichting van de truck

- 1 Concretere beelden in de video over de truck
- 2 Herkenbare (meer diverse) leerlingen en laagdrempeliger interview
- 3 Video beter laten aansluiten op de doelgroep: meer verschillende beelden en diversiteit aan shots uit voorgaande voorstellingen.

Verwerkende workshops en aanpassingen in instructie voor de vakdocenten

De vakdocenten die workshops gaan geven, worden specifiek gevraagd om hun open werkwijze en krijgen extra informatie over de voorsituatie en doelgroep.

De geschreven toelichting was gericht op:

- 1 De voorsituatie van de klassen die al eerder in de truck zijn geweest.
- 2 De bewuste keuze voor verlenging van tijd voor workshops.
- 3 Informatie over problematiek van de doelgroep en toelichting van de bewuste keuze om in de lessen niet 'live' theater te spelen, maar een audio-opname te maken.
- 4 Het belang van het gezamenlijk gesprek met als uitgangspunt samen een centraal thema uit de voorstelling halen.
- 5 Het contact met de leerlingen tijdens de lessen, blijven coachen op theatraaliteit.
- 6 Leerlingen de mogelijkheid geven om op een andere plek dan het lokaal werken.
- 7 De leerkrachten betrekken bij de workshops en hun expertise inzetten.
- 8 Rust, jezelf voorstellen en op tijd afronden.
- 9 Het gebruik van computers en het opslaan van geschreven teksten.
- 10 Vrijheid voor de vakdocent om van de volgorde of werkvormen af te wijken wanneer dit in het moment niet geschikt is voor de leerlingen.

Fase 5

Activiteiten fase 5

In fase 5 werden bij de voorstelling Zender op iedere VSO school voorbereidende workshops uitgevoerd door vakdocenten, behalve op één van de onderzoeksscholen waar we

nogmaals testen hoe de doorontwikkelde voorbereiding zou werken als het door de leerkracht gegeven werd. In de rest van de tournee werd de voorbereiding op VSO en PrO scholen ook door vakdocenten gegeven én ontvingen reguliere scholen de ontwikkelde PowerPoint en lesbrief als voorbereidende informatie. Daarnaast werden er binnen het onderzoek verschillende activiteiten uitgevoerd op de twee VSO-scholen die aan het onderzoek meedoen: voorbereidende workshops (door vakdocent én leerkracht), een workshop 'beats mixen' voor jaar 3 in het VSO en een nieuwe lessenreeks 'radiozender maken' voor alle klassen van jaar 1 en 2.

De inhoud van de voorbereiding werd door de projectleider gemaakt en de lessenreeks 'radiozender maken' werd ontwikkeld door de onderzoeker, beiden deden dit op basis van alle ontwerpprincipes die in fase 1 tot 4 onderzocht zijn. Daarbij was fase 5 de eerste fase waarin de volledig vernieuwde video over het opbouwen van de truck werd ingezet.

Deze video werd opgenomen tijdens de tour van fase 3 n.a.v. de uitkomsten van fase 1. Zodoende kon alle eerder opgedane kennis ingezet worden. De deelnemende vakdocenten werden bewust gekozen om de aansluiting en interesse die zij hebben met de doelgroep, daarnaast werden zij ingelicht over de doelgroep en verwachtingen.

Evaluaties fase 5

In de meting bij fase 5 werden dezelfde enquêtes gebruikt als in fase 1 en 3. Op één school testen we alsnog hoe de voorbereiding werkt als deze alleen door de eigen leerkracht werd gegeven. Daarbij was er in fase 5 een uitgebreid pakket aan verwerkende lessen die werden geëvalueerd. De voorstelling Zender is door meer VSO klassen bezocht dan de andere voorstellingen, hierdoor zijn er over het algemeen ook meer evaluaties ingevuld door leerkrachten.

Vorbereiding uitgevoerd en geëvalueerd door leerkracht

Vier leerkrachten gaven de voorbereiding in hun eigen klas (jaar 1, 2 of 3) en vulden de enquête in. Drie van hen gebruikten vrijwel alle onderdelen van het aangeboden pakket. Eén leerkracht gebruikte alleen het gesprek over theater en acteren en besprak de verwachtingen n.a.v. de poster, hij gaf aan dat deze klas de truck al eerder bezocht, daarom ging hij alleen op de inhoud in.

De leerkrachten waarderen de bruikbaarheid van de PowerPoint en de ondersteunende afbeeldingen, ze vinden het prettig dat ze de leerlingen op een interactieve manier kennis te laten maken met theater en de specifieke voorstelling. Eén leerkracht schrijft: "Het

muziekfragment was fijn zodat de leerlingen weten wat ze kunnen verwachten en eventueel kunnen ze een geluid-dempende koptelefoon meenemen." Hieruit blijkt dat de inhoud van de voorbereiding goed aansluit op de leerlingen met specifieke wensen.

Eén leerkracht benoemt dat er nog meer behoefte was aan uitleg van het verhaal, zij deed de voorbereiding in de eerste klas. Wellicht is dit in de eerste meer nodig dan in de tweede of derde klas. Aan de andere kant merkt één leerkracht op dat er voor de leerlingen wat teveel vragen zijn, het lijkt hierbij of hij bedoelt dat in de PowerPoint teveel vragen worden gesteld aan de leerlingen. Het gaat hier om de docent die al eerder met zijn klas in de truck is geweest. Daarnaast wordt benadrukt dat de video over de opbouw heel geïnteresseerd wordt bekeken en dat de toevoeging van foto's en muziekfragmenten heel prettig is. Het lijkt erop dat de materialen goed ontvangen worden en dat leerkrachten daarbij zelf kunnen inschatten of hun klas minder informatie nodig heeft als deze de truck al kent.

Vorbereiding uitgevoerd én geëvalueerd door vakdocent

Twee vakdocenten vulden de enquête over de voorbereiding uitgebreid in, samen gaven zij 32 voorbereiden- de lessen aan, in totaal, 43 VSO klassen van jaar 1, 2, 3 of 4 in Apeldoorn, Arnhem, Ede, Enschede en Deventer. Beide vakdocenten hebben veel ervaringen en observaties opgedaan. In de voorbereiding gebruikten zij het hele programma dat bestond uit: een gesprek over theater en acteren, de video over de opbouw van de truck, het bekijken van de poster van de voorstelling, een opdracht over de publiciteitstekst en gesprekken over het decor, de muziek en het taalgebruik in de voorstelling. Een van de vakdocenten merkte op dat de leerlingen een 'open en nieuwsgierige houding' hadden en dat de toevoeging van muziek heel goed werkte. In deze versie van de voorbereiding werd een sheet over taalgebruik toegevoegd omdat dit in een eerdere voorstelling tot verwarring leidde. Deze vakdocent legde uit dat er voor taalgebruik in een voorstelling andere regels zijn dan in de klas, ze benoemt dat dit veel reacties uitlokte. Daarbij herinnert ze zich nog een gesprekje over de poster waarbij een leerling vroeg: 'Mevrouw, waarom kijkt die meneer alsof ie een existentiële crisis heeft?' De andere vakdocent zag "heel verschillende reacties: van onrustig en puberaal tot totaal gefascineerd en betrokken". Deze docent benadrukt de invloed van de leerkracht op de sfeer in de groep: "Een betrokken en nieuwsgierige leerkracht maakte de groepsdynamiek altijd prettiger en veiliger."

De voorbereidende PowerPoint werd als super helder en heel informatief ervaren. De opbouw van de PowerPoint, die breed begint (over theaterbezoek in het algemeen) en steeds meer inzoomt op de voorstelling, geeft ruimte aan

de leerlingen om eigen theaterervaringen te delen en zo persoonlijk betrokken te raken. Een vakdocent schreef hierover: "Het werkt gewoon echt heel goed om via 'visuele slides' duidelijk te maken wat er gaat gebeuren."

Een vakdocent stelt voor om per voorstelling een kort filmpje op te nemen waarin de acteurs zichzelf introduceren om de leerlingen hiermee een nog beter beeld te geven. Daarnaast werd benoemd dat 30 minuten wel echt nodig is. Op sommige scholen was alleen ruimte voor 20 minuten, zodoende hebben we dit uitgetoetst, maar dit blijkt te kort te zijn.

Ook al hebben de vakdocenten op sommige locaties technische problemen gehad tijdens het afspelen van de filmpjes en fragmenten, zij noemen de voorbereiding beiden waardevol en beschrijven dat de leerlingen hierdoor rust en plezier ervaren tijdens het kijken naar de voorstelling. Ook blijkt de toevoeging van echte foto's, video en muziekfragmenten heel waardevol.

Evaluatie voorstellingsbezoek Zender

Het voorstellingsbezoek is door 11 mensen geëvalueerd, 8 leerkrachten en 3 vakdocenten. De leerkrachten beschrijven de sfeer tijdens de voorstelling heel verschillend, van "gemoedelijk" tot "verveeld", waarbij sommigen de leerlingen "verrassend geconcentreerd" vonden, terwijl anderen opmerkten dat leerlingen "bijna brutaal" waren en "vreemde opmerkingen" maakten. De houding van de leerlingen werd ook verschillend ervaren. Sommige docenten vonden de leerlingen "goed, betrokken" en merkten op dat "ze willen reageren op wat er gebeurt", daarbij beschrijft een leerkracht dat er leerlingen zijn die "hun gedachtes actief willen delen om hun puberemotie de ruimte te geven".

De meeste docenten vonden de voorstelling goed bij de doelgroep passen, vooral omdat leerlingen "de thematiek en het onderzoek naar wie zij nu eigenlijk zijn als persoon" herkenden. Het einde van de voorstelling wordt soms als onduidelijk voor deze doelgroep beschreven. Dit komt omdat het einde open is: de vriend die in de voorstelling bij de hoofdpersoon aanwezig is, blijkt uiteindelijk in zijn hoofd te zitten en niet echt te zijn. Dit is een abstracte vorm die de leerlingen niet direct zelf doorhebben maar waarvan een leerkracht zegt dat het helpt om 'hen mee te nemen in hun eigen 'binnenpersoon' of geweten'. Sommigen stellen voor om van te voren iets meer over het verhaal te vertellen.

De voorbereiding op de voorstelling wordt als nuttig ervaren, met name om "leerlingen houvast en kaders" te geven. Daarbij wordt beschreven dat leerlingen beter wisten wat ze konden verwachten ook dat zij begrepen dat het taalgebruik anders zou zijn in de voorstelling, dan gewenst is in de klas. Een leerkracht stelt voor

dat de voorbereiding zelfs nog wel uitgebreider mag en ook kan ingaan op de houding en manier van reageren in het publiek. Een ander schrijft ook: 'Ik denk dat het belangrijk is dat de leerling beseft dat de acteur daar best lastig werk aan het doen is en dat je deze echt stoort als je dingen hardop zegt of roept.'

Evaluatie verwerkende lessen gegeven én geëvalueerd door vakdocent

Deze evaluaties werden ingevuld door vakdocenten met verschillende workshops. Eén van hen gaf workshops 'producing' aan vijf derdejaars klassen in het VSO. Hij beschrijft dat de leerlingen zelf beats mochten maken en dat hij hen begeleidde in het gebruik van de digitale productie-omgeving. Leerlingen werkten alleen of in tweetallen en gebruikten koptelefoons waardoor de focus in de klas heel hoog was. Ze waren enthousiast omdat er snel een mooi resultaat werd bereikt en ze alle beats aan het einde lekker hard via de boombox luisterden. Het onderwerp 'zenden' en de uitvoerende werkvorm 'producing van beats' lagen dicht bij de belevingswereld van de doelgroep en zorgden voor enthousiasme, concentratie en succeservaringen.

Drie andere docenten gaven een lessenreeks 'radiozender maken' van drie keer anderhalf uur aan jaar 1 en 2 in het VSO. Deze vakdocenten gebruikten de lessenserie die de onderzoeker voor hen gemaakt had, met de aangepaste instructies n.a.v. de resultaten uit fase 3. De vakdocenten vonden de lessen inspirerend en goed gestructureerd, met een duidelijke opbouw en afwisseling tussen theorie en praktijk. Ze waardeerden de interactieve elementen en de speelse aanpak, die bijdroegen aan de betrokkenheid van de leerlingen. De opdrachten stimuleerden creativiteit en samenwerking, wat een positief effect had op de groepsdynamiek. Ook het tijdsbestek van drie keer 1,5 uur (dat aangepast was na fase 3) werd als heel prettig ervaren. Eén van de docenten geeft aan dat ze nog meer over de doelgroep heeft geleerd zoals: 'Het uitwerken van een opdracht en het neerzetten van een product ondanks de schaamte, het 'cringe-level' en de onzekerheid is super kwetsbaar, maar levert ook zelfwaardering op.'

De docenten merken op dat het begrip 'radiozender' wat groot was, al wordt er in de lessen stap voor stap naartoe gewerkt, het zou ook mooi zijn om hierbij beeld aan te geven. Bijvoorbeeld in de vorm van een werkblad waardoor je overzicht hebt over alle stappen. Bij de drie docenten (en verschillende klassen) kwam ook de behoefte aan een beeldende opdracht naar voren. Zij lieten de leerlingen daarom ook een logo ontwikkelen voor hun eigen radiozender. Eén docent concludeert: 'Belangrijk blijft: blijf als docent flexibel en kijk naar de behoefte en spanningsboog van de klas.'

Eén van de docenten beschrijft prettig puntsgewijs welke opdrachten goed werkten bij deze doelgroep. Zij noemt:

- **Theatrale, klassikale warming ups**
- **Beeldende opdrachten**
- **Op zoek naar de individuele interesses d.m.v. associaties op de voorstelling**
- **Voorbeelden, zoals YouTube filmpje met radiojingles**
- **Technische opdrachten als het programma opnemen; YouTube filmpjes erbij zoeken etc.**
- **De stapsgewijze methode waar ze eigen inhoud aan kunnen toevoegen, zoals:**
 - 1 **opening/jingle bedenken**
 - 2 **eigen radio invulling (kies uit de ideeën in de gezamenlijke brainstormsessie)**
 - 3 **eigen radio invulling (kies uit de ideeën in de gezamenlijke brainstormsessie)**
 - 4 **afsluiting**

Evaluatie verwerkende lessen gegeven door vakdocent, geëvalueerd door leerkracht

De zeven leerkrachten die de evaluatie hebben ingevuld hebben alle verschillende soorten workshops bijgewoond. Iedereen is enthousiast over de inhoud en de uitvoering van de workshops, deze sluiten goed aan bij de belevingswereld van de leerlingen, 'we hebben een aantal geheime zender liefhebbers in de klas', en daagde de leerlingen ook uit 'met spannende dingen om te gaan'. Ze noemen dat de leerlingen actief aan de slag konden met het verzamelen van onderwerpen voor hun radioshow, waardoor de betrokkenheid van de leerlingen groot was. Er wordt benoemd dat de afwisseling tussen actieve en ontwerpende opdrachten goed werken en dat de leerlingen worden uitgedaagd om actief mee te denken en te reflecteren. Daarbij wordt er meerdere keren genoemd dat de vakdocenten zich goed verhouden tot de leerlingen, dat zij goed schakelden en flexibel waren. Zo schrijft een leerkracht:

'Ik vond het zo leuk om hier van de zijlijn een beeld bij te krijgen. De wisselwerking tussen docent en groep was echt heel goed. Perfect! Ze sloot enorm goed aan bij de groep, gaf ruimte waar het kon en kon leerlingen op de juiste toon 'terugfluiten'.'

Verschillende leerkrachten beschrijven dat ze 'een groot aantal leerlingen actief iets anders zien doen dan ze gewend zijn', dat ze samenwerken en creatief zijn, 'perfecte leerdoelen voor onze doelgroep'. De samenwerking met de vakdocenten werd als prettig ervaren; ze waardeerden de flexibiliteit en de professionele aanpak. De leerkrachten waarderen het dat er ruimte is voor ideeën uit de klas, bijvoorbeeld om een logo voor het radiostation te maken. Dat eigen inbreng mogelijk is verhoogt de motivatie. Er wordt een aantal keer het cijfer tien gegeven met als toelichting:

'Leerlingen waren enthousiast, zaten in hun belevingswereld, kregen vrijheid, mochten creatief zijn, konden humor gebruiken. Maar wel duidelijke verwachtingen en eisen.'

Aanpassingen na fase 5

In fase 5 werden alle aanpassingen vanuit de eerdere fases uitgevoerd en deze werkten zeer goed. Naast alle praktische aanpassingen in het educatieve materiaal zijn er een paar sociale kenmerken die heel belangrijk bleken:

- 1 **De voorbereiding wordt uitgevoerd door een vakdocent én gedurende de week voor de voorstelling herhaald door de leerkracht.**
- 2 **Bij de voorstellingen voor het VSO en Pro is altijd een vakdocent aanwezig als aanspreekpunt voor zowel de school als de technici en de acteurs.**
- 3 **We bereiden de leerlingen praktisch gezien heel nauwkeurig voor maar laten het verhaal aan hun verbeelding over zodat zij actief in de voorstelling worden meegenomen.**
- 4 **We werken met gedreven acteurs en vakdocenten die graag contact maken en open staan voor deze doelgroep, mensen die het interessant vinden om in het moment met de leerlingen samen te werken en flexibel zijn.**

Doordat er heel bewust is gekozen welke acteurs en vakdocenten werken met het VSO ontstond er tijdens fase 5 een nieuwe vraag: 'hoe zorgen we ervoor dat zowel de vakdocent als de leerkracht én de acteurs weten wat ze van elkaar kunnen verwachten?'

Soms is het ingewikkeld om in elkaars 'vaarwater' te bewegen. Binnen een les die door een vakdocent gegeven wordt is er wel ruimte om met de leerkracht te overleggen, je kunt deze les ook even samen voorbespreken en overleggen over de verwachtingen. Maar als leerkrachten met de leerlingen de theatertruck in komen start de voorstelling meteen. Hoe weten we waar de regels uit de klas ophouden en de regels van het theater beginnen? Wie heeft de leiding als er zowel acteurs, als leerkrachten en technici in een zaal zijn? We merkten tijdens de voorstelling dat de acteurs graag zelf invloed op het publiek wilden houden en dat de leerkrachten zo goed mogelijk willen zorgen voor aandachtig publiek dat geen verstorrend gedrag vertoont.

Omdat we in dit verwachttingsmanagement nog tijdens de tour een aanpassing wilden doen hebben we de volgende tekst toegevoegd aan de inleidende brief voor de scholen:

De voorstelling ZENDER roept veel reacties op bij het publiek. We zijn ons hiervan bewust en leerlingen mogen (hardop) betrokken zijn bij de voorstelling. De acteurs in de voorstelling vinden het prettig om contact te maken met de leerlingen en zijn goed in staat om met hun spel controle over de voorstelling en de reacties te houden. We willen u vragen om de acteurs met name in het begin van de voorstelling ruimte te geven om die band met het publiek aan te gaan. Als leerlingen lekker meedoen en reageren op de voorstelling of onderwerpen daaruit is het niet erg dat zij praten, bewegen of onderuit hangen. Daarnaast is het voor de concentratie in de voorstelling prettig dat u als docent net zo betrokken bent als de leerlingen zijn. Het helpt hen als ook de docenten actief naar de voorstelling kijken en luisteren.

Uit de enquêtes en gesprekken in fase 5 bleek dat zowel de leerkrachten als de vakdocenten enthousiast zijn over de huidige educatie rond de voorstellingen. We kunnen hieruit concluderen dat we met de bovenstaande kennis en uitgangspunten geschikte educatie ontwikkelen die de leerlingen goed voorbereid op de voorstelling maar hen ook de ruimte geeft om op te gaan in de theatraal voorgestelde wereld in de truck.

CONCLUSIE

Dit onderzoek geeft een aantal praktische antwoorden op de onderzoeksvraag maar bovenal hebben we veel geleerd van het nauwe contact met de VSO en PrO scholen. We kunnen hierdoor de hoofdvraag op twee manieren beantwoorden:

Welke vorm van educatie is een toegevoegde waarde bij de trailervoorstellingen van Theater Oostpool en Theater Sonnevank voor VSO en PrO scholen?

Sociaal gezien

De kortste conclusie voor dit onderzoek is dat in principe alle vormen van kunsteducatie mogelijk zijn met de doelgroep in het VSO en PrO onderwijs, als de mensen die de educatie uitvoeren maar:

- geïnteresseerd zijn
- een open en flexibele houding hebben
- durven inspelen op gebeurtenissen in het moment
- inhoudelijk doel van de educatie boven vorm verkiezen
- durven samenwerken met zowel leerling als leerkracht
- in gesprek blijven met leerling, leerkracht en andere medewerkers

Hierbij is in het gehele onderzoek sterk te merken dat ook de houding van de aanwezige leerkrachten en het belang dat de school hecht aan het voorstellingsbezoek essentieel is. Als de leerkracht het belang van de voorstelling en de educatie onderstreept zijn de leerlingen geïnteresseerder en tonen zij meer inzet. Een deel van de veiligheid in de workshops en voorstellingen ontstaat door een zekere houding van de leerkracht die, net als de leerling, geniet van de voorstelling en actief meedoet.

Naast de houding van de vakdocenten en de leerkrachten in school worden ook de acteurs die in de voorstellingen spelen actief voorbereid. Vanaf 2025 spelen de acteurs binnen de verschillende try-outs zeker één try-out voor publiek uit het VSO of PrO onderwijs. Hierdoor wordt heel helder hoe de doelgroep reageert op de voorstelling, wat er nog veranderd moet worden aan de voorstelling en wat we in het educatief materiaal op kunnen vangen.

In alle contactmomenten is gebleken dat het duidelijk uiten van de verwachtingen naar elkaar toe heel belangrijk is. Niet alleen tussen de vakdocent, de leerkracht en de leerlingen, maar ook tussen de leerkracht en de technicus of de acteur, tussen de bemiddelaar die de voorstelling verkoopt en de organisator van de school en tussen de chauffeur en de leerlingen. Als iedereen van elkaar weet waarom en met welke informatie de ander bij de voorstelling aanwezig is, is de kans dat de voorstelling prettig verloopt en iedereen met hetzelfde doel instapt veel groter. Juist het nauwe contact met de scholen en de vele gesprekken die we hebben gevoerd, heeft ons veel informatie opgeleverd over de drempels die de scholen ervaren. Door al vooraf duidelijke en gedetailleerde informatie te bieden over zowel de praktische zaken, als de doelen die we hebben en de verwachtingen openen we het gesprek over wat de school van ons verwacht en kunnen we drempels verlagen en zorgen verminderen. Zo zitten niet alleen de leerlingen met een open houding in de zaal, maar ook de theatermedewerkers en de leerkrachten.

Praktisch gezien

Zoals beschreven onder 'observaties en resultaten' zijn er veel praktische aanpassingen gedaan in het educatiemateriaal rondom de voorstellingen. Belangrijke onderdelen hiervan zijn samengevat:

- uitgebreide instructie voor vakdocenten over de doelgroep (en locatie specifieke kenmerken)
- voorbereiding voor leerlingen via 'Geef me de vijf' (Bruin, 2004).
- persoonlijk contact óf duidelijk beeldmateriaal van acteurs en decor in voorbereiding
- theatrale vormen voorbereiden: bijv. één acteur speelt meerdere rollen, theatertaal
- toelichting over gebruik van muziek, licht, rook, decor, ruimte
- duidelijke video over de truck die de doelgroep aanspreekt
- inhoudelijke voorbereiding door leerlingen zelf te laten nadenken over het onderwerp
- voorbereiding op de vorm door leerlingen actief te laten ervaren wat spel (of muziek) is

Kortom: de praktische vormen van de voorstelling kunnen tot in detail worden voorbereid met de doelgroep zodat zij zich veilig voelen en weten waar ze in terecht komen. Belangrijke onderdelen uit het verhaal worden voorbereid en gedeeld met de leerlingen. Hierbij laten we hen zelf nadenken over het thema en hoe zij zich zouden voelen in een dergelijke situatie. Hierbij is het belangrijk om wél toelichting te geven maar niet het hele stuk uit te leggen zodat de leerlingen tijdens de voorstelling nog genoeg verrast worden om een esthetische ervaring te beleven.

KENNIS- OVERDRACHT & IMPLEMENTATIE

Om gebruik te kunnen maken van de conclusies die we hebben gewonnen uit dit onderzoek en onze doelen te bereiken nemen we drie stappen.

1. Uitgebreid onderzoeksverslag

Door middel van dit uitgebreide onderzoeksverslag hopen we goed inzichtelijk te kunnen maken hoe het proces is verlopen en hoe we tot de verschillende ontwerpprincipes en adviezen voor educatie zijn gekomen. Daarbij benoemen we puntsgewijs welke kenmerken de educatie voor VSO en PrO onderwijs moet bevatten om de leerlingen zo goed mogelijk voor te bereiden. In volgende projecten nemen we deze punten mee in het ontwerp van de educatie. Deze publicatie wordt gedeeld met Rijnbrink, alle collega's van Theater Sonnevanck en Theater Oostpool en zal openbaar te lezen zijn voor iedere geïnteresseerde.

2. Werksessie met medewerkers

De werkwijze in het onderzoek en de conclusies die we hieruit trokken zullen actief gedeeld worden in een werksessie met medewerkers van Theater Sonnevanck en Theater Oostpool. We zijn van mening dat in dit onderzoek is gebleken dat niet alleen de leerkrachten en vakdocenten invloed hebben op de leerlingen in het VSO maar juist ook de technici, de gastvrouwen en -heren, de chauffeur van de truck etc. Al deze mensen worden betrokken bij het onderzoek, worden geïnformeerd over VSO en PrO onderwijs en krijgen passende handvatten om in het vervolg met deze doelgroep om te gaan.

3. Perspectieven toolkit TheaterTruck

Op onze truck staat trots: 'In deze truck zit een theater', bij dit theater maken we een perspectieven tool-kit: Het Perspectieven Blik. Een (miniatur of afgebeelde) truck met praktische handvatten voor het omgaan met theater in een truck, gericht op alle verschillende betrokkenen. Voor ieder perspectief een aantal tips en vragen die je in staat stellen om je voor te stellen wat het doel of de wens van die persoon is. De perspectieven die we hierbij gebruiken zijn die van: leerkrachten, technici, acteurs, vakdocenten, theatermaker / gezelschap, ontvangstcomité (zoals leerkrachten, gastheren/-vrouwen en chauffeur). Dit blik wordt aangeboden aan de scholen en gedeeld de betrokkenen bij de voorstellingen.

Met 'Het Perspectieven Blik' willen we leiding nemen in de manier waarop wij als gezelschap het VSO en PrO onderwijs willen ontvangen en het onderwijs meenemen in de manier waarop theaterbezoek in een truck werkt. Ook willen we het belang van de voorbereiding benadrukken en zowel de leerlingen als leerkrachten een duidelijk beeld van de truck en het theater geven. Op deze manier laten we al in het educatiepakket zien dat we ons bewust zijn van de kenmerken van de doelgroep en dat we alle activiteiten samen veilig, open en vol verbeelding kunnen laten verlopen.

DANKWOORD & BRONVERMELDING

We willen alle betrokkenen bedanken voor de enquêtes die zij ingevuld hebben, voor alle gesprekken die we hebben gevoerd en hun open en flexibele houding in het aanpassen van de werkwijze en benaderingswijze naar elkaar toe.

Dankwoord

Doordat het onderzoek gedurende anderhalf jaar plaatsvond en we werkten met drie verschillende voorstellingen konden we veel aanpassingen al doen tijdens het onderzoek. We zijn er trots op dat het is gelukt om bij Zender 84 klassen in het VSO en PrO onderwijs goed voor te bereiden op de voorstelling. Daarbij is vanaf de voorstelling Zender ook doorgevoerd dat ook de reguliere scholen de voorbereiding in de vorm van de PowerPoint ontvangen. Deze voorbereiding is zo waardevol gebleken dat Sonnevank en Oostpool die voor alle truckvoorstellingen en op alle scholen willen aanbieden.

We hebben zelf het meeste geleerd van het langdurige en nauwe contact met de drie scholen die meewerkten. Hier zitten vaste icc'ers die met ons meeketen, meegroeiden en waarmee we in gesprek konden gaan. Hierdoor hebben we geleerd waar scholen tegenaan lopen, waarom sommige VSO en PrO scholen misschien niet durven boeken. Doordat we elkaar nu echt hebben leren kennen, elkaar vertrouwen en op onderzoek zijn gegaan, weten we wat de leerkracht nodig heeft om het theaterbezoek aan te kunnen gaan. Dat zit in alle punten die we de afgelopen tijd hebben aangepast én ons bewustzijn daarover. Zo kunnen we veel angst wegnemen door leiding te nemen in de werkwijze en al bij voorbaat de passende informatie te bieden.

Ons doel is om de band die we nu langzaam gekweekt hebben in de theatereducatie duidelijk maken door de manier waarop we met elkaar rekening houden. Hiermee willen we de juiste handvatten geven om vol vertrouwen en zonder schroom een theatertruck in te stappen.

Bronvermelding

NJI. Puber | De Algemene Ontwikkeling. Geraadpleegd op 14 maart 2025 van

njl.nl/ontwikkeling/de-ontwikkeling-van-je-puber

Rijksoverheid. (Voortgezet) speciaal onderwijs. Geraadpleegd op 14 maart 2025 van

rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/speciaal-onderwijs

Rijksoverheid. Hoe zit het praktijkonderwijs in elkaar? Geraadpleegd op 25 maart 2025 van

rijksoverheid.nl/onderwerpen/voortgezet-onderwijs/vraag-en-antwoord/hoe-zit-het-praktijkonderwijs-in-elkaar

Ouders & Onderwijs. Naar de middelbare school, Praktijkonderwijs. Geraadpleegd op 25 maart 2025 van

oudersenonderwijs.nl/kennisbank/naar-de-middelbare-school/praktijkonderwijs

Sectorraad Praktijkonderwijs. Praktijkonderwijs. Geraadpleegd op 25 maart 2025 van praktijkonderwijs.nl/praktijkonderwijs

Omnis College. Over ons. Geraadpleegd op 25 maart 2025 van omniscollege-attendiz.nl

Neon College. Over onze school. Geraadpleegd op 25 maart 2025 van neoncollege-attendiz.nl/over-onze-school

Bonhoeffer College. Locatie Vlierstraat PrO. Geraadpleegd op 25 maart 2025 van vlierstraatpro.bc-enschede.nl/locatie

Bruin, C. de. (2004). Geef me de 5. Een praktisch houvast bij de opvoeding en begeleiding van kinderen met autisme. Doetinchem: Graviant Publisher.

Met dank aan

Icc'ers onderzoeksscholen **Ruth Bruggeman, Elsbeth Comello, Bart Koers, Leandra Seinen, Maureen ten Zijthof**

Aangehaakte scholen **Heleen Bouwman, Sjors Jansen, Maaïke Telnekes**

Vakdocenten **Steven Dinkgreve, Bart Hilhorst, Elize Kuiper, Tess Kusters, Lotte van den Nieuwboer, Tim Verbeek en Verle Wijering**

Cast en crew **Lavinia Aronson, Steven Ivo, Rabbi Jallo, Piet Kooij, Koen Kuipers, Julie Mughunda, Jonga Sun, Jeroen van Terheijden, Christian Toonk, Marko Meijer, Pieter de Jonge, Wim Kerkhof, Stijn Pouwels**

Projectleider / opdrachtgever **Susan Waanders**

Onderzoeker **Nadieh Graumans-Tigchelaar**

Labcoach **Marijke de Bruin**

Artistieke en zakelijke leiding **Lieke Bisseling, Lodi Deiman, Daniel van Klaveren, alle collega's van Theater Oostpool en Theater Sonnevank**

Mogelijk gemaakt door

Rijnbrink, Fonds Cultuurparticipatie en Provincie Overijssel

Rijnbrink, team cultuureducatie, is in samenwerking met de provincie Overijssel uitvoerder van de projecten Cultuureducatie met Kwaliteit (CmK) en Cultuur aan de Basis in Overijssel. Binnen CmK zijn de Rijnbrink Labs bedoeld om scholen de gelegenheid te geven, samen met (onderwijs en cultuur) professionals op onderzoek uit te gaan. Ze kunnen een onderwerp bij de kop pakken, waar ze vragen bij hebben die niet binnen het reguliere onderwijsprogramma kunnen worden beantwoord. Rijnbrink faciliteert en ondersteunt de Labs en zorgt voor verspreiding van de opbrengsten via hun website en andere media. Kijk verder op www.cultuureducatieoverijssel.nl

Dit onderzoek is in 2023-2024 uitgevoerd binnen de Rijnbrink Labs, geïnitieerd door Rijnbrink en mede mogelijk gemaakt door het Fonds voor Cultuur Participatie en de Provincie Overijssel (Cmk).

